

KULTÚRA

ROČNÍK XII. – č. 20

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

2. DECEMBRA 2009

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00 €

Presne pred sto rokmi napísal anglický spisovateľ a filozof Gilbert Keith Chesterton román *Guľa a kríž*. Je to chestertonovská analýza ateizmu jeho doby vo forme dialógu profesora Lucifera a mnícha Michala.

Obaja cestujú lietadlom a ticho sedia vedľa seba. Keď letia nad londýnskou katedrálou, profesor Lucifer sa začne rúhať krížom, ktorý si všimol na vrchole chrámovej veže. Na rúhavé slová pokojne a zdanlivo flegmaticky zareaguje mních Michal: „Práve rozmýšľam, ako ti toto kľatie pomôže.“ A vzápätí začne profesorovi rozprávať tento príbeh.

„Poznal som istého muža, ktorý bol taký ako ty. Aj on nenávidel kríž s Ukrižovaným. Vyhodil ho zo svojho domu, strhol z krku svojej manželky a vymazal aj z obrazov. Tvrdil, že je ošklivý, že je symbolom barbarstva a odporcom radosti zo života. Ale tým sa jeho zúrivosť neskončila. Jedného dňa sa vydriapal na kostolnú vežu a kríž z nej zhodil dolu. Nakoniec sa jeho nenávisť premenila na blúznenie, ktoré prerástlo do zúrivého šíalenstva. Jeden letný večer, ako fajčil fajku, zastavil sa pred dlhým latkovým plotom. Bol pre-

ŠTEFAN KOVÁČ

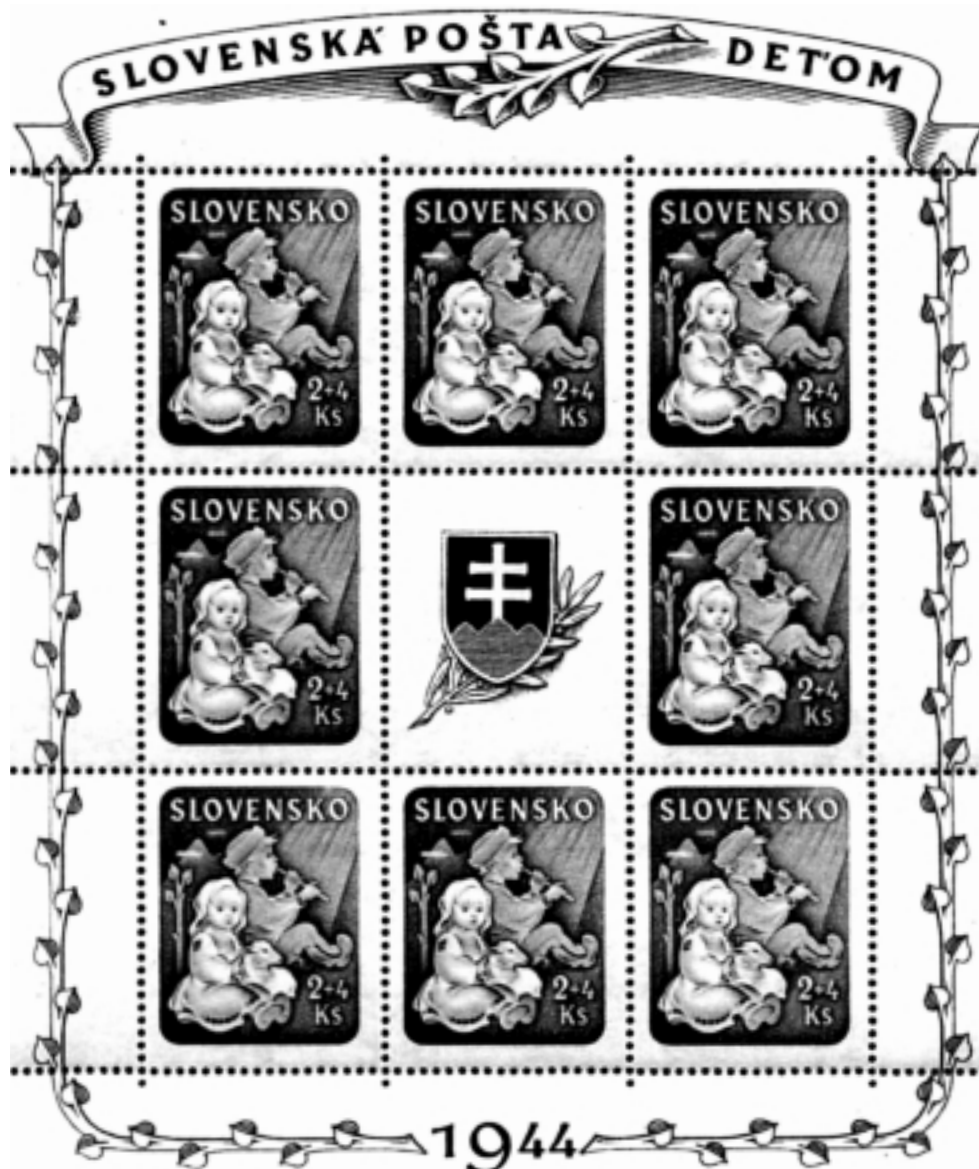
svedčený, že vidí dlhý plot premenený na vojsko krížov. Vtedy, rozháňajúc sa palicou, vyrútil sa proti latkovému plotu ako proti nepriateľskému šíku. Po celej dlhej ceste strhával, lámal a vyvaloval všetky koly, na ktoré narazil. Nenávidel kríž a každý kôl bol preňho krížom. Keď sa vrátil domov všade ho prenasledovala vidina krížov. Rozbil nábytok a podpálil ho. Na druhý deň našli jeho mŕtvolu v rieke.“

Profesor Lucifer si počas príbehu hrýzol pery. Keď starý mních skončil, zareagoval: „Tento príbeh si si vymyslel!“ „Áno,“ odpovedal Michal. „Vymyslel som ho, ale dobre vyjadruje to, čo robíš ty a tvoji neveriaci priatelia. Začínate lámaním kríža a končíte zničením obývatel'ného sveta.“

Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu pred niekoľkými dňami vyhovel sťažnosti Fínke pochádzajúcej z Talianska Soile Lautsiovej. Tá už v roku 2002 podala žalobu na strednú školu, ktorú navštevovali jej dve deti, lebo vraj museli znášať veľkú psychickú traumu z kríža na stene školskej triedy. Európsky súd jednohlasne schválil, že kríž v talianskych štátnych školách sa musia zložiť, lebo ide výhradne o náboženský symbol, ktorý do štátnej školy nepatrí.

Nebudem teraz polemizovať o tom, čo už v mnohých podobách zarezonovalo v rôznych médiách. Napríklad o tom, že Európsky súd je schopný vyhovieť jednej občianke, ktorá požaduje kríž zo škôl odstrániť, stojí však za úvahu, ako by sa asi zachoval k prípadnému plebiscitu, ktorý by v Taliansku pravdepodobne drvivou väčšinou požadoval kríž v štátnych školách ponechať. Ak niekto chápe demokraciu tak, že najvyššie zákonodarstvo vyhovie jednému proti takmer celému národu, tak to je prinajmenej na zamyslenie...

Skôr by som chcel poukázať na čosi iné. Zaráža ma tvrdenie Európskeho súdu, že kríž je výhradne náboženský symbol. Bez úmyslu urobiť z kríža symbol nenáboženský dovolím si upozorniť, že kríž ako symbol alebo znak nie je iba dedičstvom kresťanského sveta. Kríž je v skutočnosti najuniverzálnejší jednoduchý symbol, ktorý hranice kresťanského sveta presahuje, lebo má súvis aj so svetom antickým, orientálnym či judaistickým. Inak povedané, súvisí tak so svetom sakrálnym ako aj profánnym.

Príplatková známka v prospech starostlivosti o mládež vo forme háčeka. Návrh a grafická úprava J. Roubal. Dátum vydania 18. 12. 1944

Na prvom mieste od nepamäti vyjadruje kríž základnú orientáciu človeka v priestore. Okrem toho, že poukazuje na štyri svetové strany, v mnohých starých kultúrach sa zobrazuje a chápanie sveta odráža práve od predstavy kríža. Pripomínam, že nie Ježišovo kríž, ktorý je kresťanským symbolom vykúpenia a spásy. Tak je to napríklad v staromexickom Fejérváryho-Mayerovom kódexe alebo v mayských krížových stromoch v meste Palenque na Yucatáne, ktoré predstavovali kozmický strom, a nie ako ich misionári nesprávne považovali za kresťanské stopy. Kríž v objatí kruhu je aj základným prvkom rôznych meditačných obrazov mandaly. Ten istý kríž vpísaný do kruhu je aj symbolom rozčlenenia roku na jeho štyri obdobia, so zreteľom na jeho kozmologický význam. Vzhľadom na jeho vertikálnu os, ktorá spája zenit a nadir, má kríž súvis so svetovou osou. Jeho horizontálna os člení štvorce na rovnaké štvrtiny, čo sa stalo ideálne pre pôdorysy starovekých i stredovekých miest, vojenských táborov, rozčlenení miest na mestské štvrte alebo sa kríž svojim tvarom stal ideálnym na zostavovanie starých máp.

V antickom svete bájna Antlantída bola ostrovnou ríšou tiež postavenou na pôdoryse kríža s koncentrickými kruhmi. Hoci Aristoteles po-

chyboval o existencii krajiny šťastia či ostrova blažených, jeho učiteľ Plátón tvrdil, že sa nachádza na ďalekom Západe a venoval jej spisy Timaios a Kritias. Ezoterické kruhy sa dodnes hlásia k dedičstvu tejto kultúre bájnej krajiny a atlantský kríž prijali za svoj emblém.

V judaisticko-mytologickom chápaní sa aj biblický raj znázorňoval so štyrmi riekami prameniáciami v kríži, ktorý bol stredobodom kozmu. Podľa Adamovej knihy, čo je mimocirkevne tradovaný príbeh, Noemov syn Šem a jeho strýko Melchizedek preniesli s anjelom Adamovo telo z pohrebnej jaskyne na Golgotu, čiže stredobod zeme. Tu sa zem roztvorila na štyri diely v podobe kríža a Šem s Melchizedechom do jej útrob vložili Adamovu mŕtvolu a zem sa zatvorila. Toto miesto nazvali Lebečné a mnohí maliari, najmä stredovekí, znázorňovali ukrižovanie Krista tak, že kríž bol zasadený do zeme presne nad lebkou biblického praotca Adama.

(Pokračovanie na 3. strane)

Dvadsať výročie od pádu komunizmu opäť ukázalo v plnej nahote hlboké rozdelenie spoločnosti. Predstavitelia novembra 89, ktorí stáli na tribúnach a diskutovali v divadlách za predsedníckymi stolmi, sa prejavili ako tí, ktorí sa cítia vlastníkami ideálov vtedajších dní. Dokonca spolu so súčasnou politickou opozíciou usporiadali separátne oslavy, aby ešte väčšmi zviditeľnili svoju antikomunistickú „čistotu“ a na druhej strane poukázali na to, ako sa Slovensko „červená“.

Slovensko sa veru červená, ale nie kvôli volebnému huriavku, ktorý spustili ľudia osem rokov (1998-2006) takmer totalitne ovládajúci krajinu, ale pri pohľade na to, ako by si radi sprivatizovali všetko,

Sprivatizované ideály

TEODOR KRIŽKA

vrátane ideálov novembra, ktoré by im mali zabezpečiť doživotné právo štát' rozkročení nad ústavou a nad demokratickými princípmi ako takými.

Lenže v novembri 1989 bola v uliciach väčšina Slovenska. Slovensko v celom svojom názorovom spektre, dokonca aj členovia vtedajšej vládnucej strany a ich príbuzní. A s novembrom chtiac-nechtiac musela súhlasiť aj tá menšina, ktorá mala ešte dosť mocenských prostriedkov, aby zatiahla našu vlasť do občianskej vojny. Ak by tomu bolo bývalo inak, premenili by sa naše námestia na jatky.

Vlastníkmi ideálov preto nie sú a nemôžu byť jednotlivci, ktorí by bez opory v ľudovom hnutí najskôr skončili vo vyšetrovacej väzbe ako niekoľko týždňov predtým tzv. bratislavská päťka.

Vyznieva teda ozaj arogantne, ak sa ktokoľvek vyjadruje bohorovne, či už by si rád november 1989 sprivatizoval, alebo naopak, spochybnil, či nebudaj odsúdil. Jedna i druhá strana preto konala v týchto dňoch prinajmenšom nerozvážne, nezohľadňujúc vyšší princíp. Je síce legitímne pochybovať, či to bola revolúcia alebo prevrat, či čokoľvek iné. No pohádzať ušľachtilými citmi celého národa, ktorý v tých dňoch vyšiel do ulíc, je hlúpe a nekultúrne.

V tomto zmysle sa mi vidí nemúdre vybrať si práve okrúhle výročie pádu jedného z najstrašnejších systémov v ľudských dejinách na relativizovanie významu spoločensko-politických zmien.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

Vo svete a tiež na Slovensku sme svedkami špirály hospodárskej krízy. Jednotlivé náznaky zlepšenia sa striedajú so zhoršujúcimi sa ekonomickými a sociálnymi ukazovateľmi. Je to v podstate začiatok tretej vlny tejto svetovej ekonomickej krízy. Ešte neskončila vo svete kríza finančného sektora, predovšetkým prebiehajúca kríza toho bankového, ani intenzívne pokračujúca kríza rozhodujúcich výrobných (priemyselných) odvetví, a je tu rozvíjajúca sa - kríza zamestnanosti. To už nie je problém len ekonomický, ale problém sociálny a politický. Čisto teoreticky, prípadná budúca štvrtá vlna hospodárskej krízy bude už ekonomicko-politickou krízou vlastného mocenského systému postihnutých štátov a celého svetového poriadku. Je tu tiež kríza dôvery, pričom dlhodobým pôvodcom hospodárskej krízy je kríza humanita a hodnôt. Dochádza postupne k nárastu nezamestnanosti, znižovaniu príjmov a nadväzne klesá kúpyschopnosť obyvateľstva. Zvyšuje sa frustrácia obyvateľov z rastu chudoby a z neistej budúcnosti. Prehľbuje sa kríza regiónov, obcí a rodín.

Slovenská nezamestnanosť v roku 2010 môže dosiahnuť až 15 percent. V súčasnosti na Slovensku nastal nárast počtu platobnej neschopnosti firiem, a to okolo 28 percent. Najzraniteľnejšie sú malé a stredné podniky. Slovenskí podnikatelia pociťujú pokles objednávok a obmedzenosť bankových úverov. Na prípadné nové objednávky firmy však nedostávajú vždy dostatočné úvery od bánk. Následne sa prehľbuje finančné problémy hospodárskeho sektora zvyšuje podiel rizikových úverov. To výrazne oslabuje hospodárske výsledky samotných bánk. Je to doslova bludný kruh. Napríklad v Česku sa do konca roku 2009 zvýšil výška nesplácaných úverov v bankách z päť na desať percent. Rizikové nebudú len firmy, ale rovnako i domácnosti. Na Slovensku sa odhaduje pokles HDP v roku 2009 do 5,7 percent.

Všeobecným problémom naštartovania ekonomiky je veľmi neistý výhľad rastu spotreby obyvateľstva. V roku 2010 sa totiž predpokladá rast nezamestnanosti, pokles spotreby obyvateľstva a pokiaľ dôjde k malému ekonomickému rastu, bude to úspech. Rast HDP je však podmienený rastom slovenského exportu, ktorý za prvý polrok tohto roka poklesol o vyše 26 percent. Zároveň aj po prípadnom ukončení vlastnej krízy a zastavení poklesu ekonomiky môžu nastať dva rozdielne scenáre vývoja, a to buď nástup dlhodobiejšieho rastu ekonomiky, alebo ekonomická stagnácia s minimálnym rastom. Je preto pravdepodobné, že vzhľadom na hlbšie korene krízy dôjde skôr k zakonzervovaniu samotnej krízy, ktorá aj v prípade ekonomickeho rastu bude potencionálnou hrozbou.

Najlepšie sa v súčasnosti vysporiadávajú s hospodárskou krízou štáty so silným vnútorným trhom, a to je prípad Číny, Brazílie alebo susedného Poľska - na rozdiel od Slovenska, kde až 87 percent HDP tvorí export. Dnešná Čína so stále značným rastom sa dostala do podobného postavenia ako USA v období pred prvou svetovou vojnou. Naopak, nielen ekonomicky USA v roku 2009 pripomínajú postavenie V. Británie práve pred prvou svetovou vojnou. Čína a USA dnes predstavujú spolu takmer tretinový podiel na svetovom HDP. V súčasnosti postavenie Číny a USA v mnohom pripomína vzťah veriteľa a dlžníka. Z Číny sa stala hospodársko-finančná superveľmoc s ďalším rastom a veľkou geopolitickou perspektívou. Zatiaľ možno 10 rokov bude stále Čína vzdialená od možnosti byť vojenskou svetovou superveľmocou. Všetko chce však svoj čas. USA zostali dnes zatiaľ jedinou komplexnou svetovou superveľmocou, ktorej hospodárske a finančné základy sa podlamujú a

BRUNO ČANÁDY

Hospodárska kríza a Slovensko

produktivita práce od roku 1995 nerastie. Objavujú sa názory, že spôsob a výsledky ekonomického ozdravovania a zoštíhľovania automobilky General Motors je možným predobrazom ekonomickej cesty do budúcnosti v USA. Narušenie ekonomických základov alebo na druhej strane prípadná ekonomická stabilizácia tiež v mnohom závisí pri USA od zachovania dolára ako jedinej svetovej rezervnej meny. Prvým čiastočným pokusom týmto smerom sú návrhy na možné nahradenie dolára pri platbách za ropu. Rast Číny a jej budúca vojensko-ekonomická sila vedúca k postaveniu ďalšej vojenskej superveľmoci iste vyvolá potrebu nových spojení jej čoraz slabších konkurentov (napr. USA, Rusko, EÚ) a nových dynamicky rozvíjajúcich sa mocností (napr. India, Brazília, Vietnam a iných).

Spojenectvá budú však oveľa nečitateľnejšie ako v minulosti. Spojenec v jednej oblasti môže byť zároveň aj konkurentom a otvoreným alebo skrytým protivníkom nového spojenca v iných oblastiach. Pôjde o mnohovrstvené sofistikované spojenectvá do budúcnosti. Vzťahy USA, Číny, Ruska a EÚ zamieša priebeh a dôsledky vojny v Afganistane. Budeme svedkami nejaký čas, tak ako kedysi vo Vietname, príchodu nových vojsk, potom pokusu o „afganizáciu“ konfliktu a následne dôjde k postupnému a neslávnemu odchodu zahraničných vojsk z Afganistanu. Situáciu, kde sa už v podstate hrá (bojuje) o budúci čas, podmienky odchodu vojsk a snahu nestratiť tvár pred verejnosťou, ešte komplikuje paralyzácia Iraku a nestabilný jadrový Pakistan. Budúce geopolitické dôsledky afganskej vojny chce využiť Irán a v súčasnosti hrá „mocenský vabank“ o postavenie regionálnej mocnosti, ktorá by po odchode vojsk USA z oblasti mohla ovplyvniť moslimské krajiny pri Perzskom zálive s najväčšími zásobami ropy na svete.

Z hľadiska budúceho geopolitického postavenia Číny ako vojenskej svetovej superveľmoci bude dôležitý asi moment ovládnutia ostrovného Tchajvanu pravdepodobne na hongkongský spôsob. K tomu dôjde v tom čase, keď geopoliticko-vojenski plánovači USA o niekoľko rokov usúdia, že Čína získala v tejto východoázijskej oblasti vojensko-strategickú prevahu nad USA.

Z hľadiska budúcej vojensko-strategického pomeru tu o dvadsať rokov budú úplne nové generácie vesmírnej vojenskej technológie, kde Čína dnes zatiaľ ťahá za kratší koniec. Základnou dlhodobou slabinou Číny, vzhľadom na jej ekonomickú dynamiku, gigantickú veľkosť ekonomiky a početnosť obyvateľstva, je jej nedostatočný energetický a surovinový potenciál. Súčasný vysoký hospodársky rast v Číne je podmienený vysokými kapitálovo-úverovými vkladmi. Inak čínske devízové rezervy predstavujú v súčasnosti astronomických 2 bilióny dolárov. Čína investuje svoje finančné, predovšetkým dolárové prebytky na celom svete do rôznych komodít, od surovinovo-energetických zdrojov po moderné technológie a značky. Tak vlastne investuje do svojej hospodárskej a mocenskej budúcnosti.

Globálnosť dnešnej hospodárskej krízy a finančná previazanosť svetovej ekonomiky, však postihuje síce nerovnomerne, ale v podstate všetky štáty sveta. Čína investovala do amerických štátnych dlhopisov okolo 800 miliárd dolárov. Tým podporuje dolár, pomáha

americkému rozpočtu a spolufinancuje americký štátny dlh. Je to nepriame financovanie USA ako súčasnej vojenskej superveľmoci.

Čína takéto financovanie robila z nutnosti výhodnejšie investovať svoje obrovské finančné prebytky. Súčasnne začala dlhodobý zápas o nahradenie dolára ako svetovej rezervnej meny s negatívnymi budúcimi ekonomicko-geopolitickými dôsledkami pre USA.

Ďalší geopolitickí svetoví hráči ako Rusko a veľké štáty z Európskej únie majú svoj zenit za sebou. Rusko je však súčasťou a tiež budúcou energeticko-surovinovou svetovou superveľmocou. Zároveň dožíva ako jadrová svetová superveľmoc s ešte zaujímavými a perspektívnymi vojensko-technologickými produktmi, avšak so slabšou neenergetickou hospodárskou produkciou a so súčasnými a predovšetkým budúcimi veľkými populačnými problémami. Už svojou teritoriálnou veľkosťou a takpovediac geopolitickou celosvetovou prítomnosťou môže byť v budúcnosti zaujímavým geopoliticko-hospodársko-energetickým partnerom pre USA alebo Čínu, prípadne najskôr pre obe krajiny zároveň.

Spomeňme, že v súčasnosti 58 percent americkej spotreby ropy je z dovozu a v roku 2020 bude dovoz ropy do USA predstavovať asi 70 percent jeho spotreby. Odkázanosť Číny na dovoz takejto komodity bude ešte vyššia. Vo svete sa však nedostatočne investovalo do prípravy ťažby. Prípadný svetový hospodársky rast ďalej zvýši spotrebu v

budúcnosti nedostatkovej ropy. Naopak príliš vysoké ceny ropy môžu brzdiť vo svete samotný rast HDP. Globálna ťažba ropy sa však objektívne z hľadiska jej zdrojov už nebude môcť zvyšovať, nastáva teda ropný zlom.

Nedostatok ropy je tiež budúcim rizikom pre obmedzenie dodávok ropou Družba na Slovensko možno o päť rokov. Navyše tento ropovod bude potrebné na ruskom a ukrajinskom území nákladne zrekonštruovať. Pri globálnom nedostatku ropy a možnom ďalšom rusko-ukrajinskom spore môže naopak Rusko preferovať pred týmto ropovodom priamy vývoz cez svoje iné ropné cesty. Problémom je, že majiteľ Slovaftu nie je významnejším producentom ropy. Producenti ropy budú v budúcnosti ešte viac rozhodovať, ktoré prepravné trasy a ku ktorým odberateľom budú prioritné a ktoré menej. Ekonomika a geopolitika tu vzájomne pôsobia.

Keďže na dlhodobejší rast HDP nebude stačiť len rast exportu, ale je nutný rast spotreby obyvateľstva, tak k významnejšiemu nárastu slovenskej ekonomiky a rastu zamestnanosti dôjde asi až okolo roku 2011. Exportné zameranie slovenskej ekonomiky predovšetkým na Nemecko znamená, že od hospodárskeho oživenia nemeckej ekonomiky závisí samotná obnova slovenského hospodárskeho rastu a vlastná ekonomická prosperita. Nakoniec aj dočasná konjunktúra môže byť len krátkou prestávkou pred ďalším krízovým stavom. Na Slovensku žijúci obyvatelia sa asi v budúcnosti stretnú s novými po-

kusmi o rôzne spoločensko-ekonomicko-politické zmeny. Odchodom populácie silných generácií do dôchodku možno vznikne v strednodobej budúcnosti nový fenomén dôchodcov v politike. S čoraz väčšou frustráciou občanov so sociálno-ekonomickými problémami, s nezabezpečeným verejným poriadkom a kriminalitou a tiež z duchovnej nehybnosti politických elít vzniká priateľ, podobne ako v okolitých krajinách, pre politických radikálov nielen vo vzťahu k mladším voličom. Dôležitú úlohu tu bude mať vplyv dĺžky, hĺbky sociálnych dopadov hospodárskej krízy a inencia politických elít.

V súčasnosti vyvstávajú legitímne (ale zatiaľ nie príliš často verejne položené) otázky, či z odstupom 20 rokov od nežnej revolúcie bol zvolený ten najsprávnejší postup a kde sa urobili chyby. V tomto období popri nesporných pozitívach (demokratický a štátoprávny posun) tu boli mnohé premárnené príležitosti. Je nutné sa dopracovať k poznaniu, či, kde a kedy zlyhali politické, hospodárske a kultúrne elity. Bude to vyžadovať konečne objektívnu analýzu odborníkov a štátom platených ústavov. Napríklad podľa Rady seniorov ČR sa za dvadsať rokov zhoršilo sociálne postavenie českých dôchodcov o tretinu. Bolo by preto objektívne porovnať na Slovensku stav životnej úrovne väčšiny obyvateľstva v roku 2009 so stavom z roku 1989. Bude zaujímavé v tomto smere porovnanie Slovenska z hľadiska dobiehania, resp. vzdialovania životnej úrovne najvyšších štátov EÚ (napr. susedného Rakúska). Tiež porovnanie z hľadiska stupňa vyspelosti krajiny, t. j. podielu moderných technológií a výskumu. Stále nemáme k dispozícii analýzy dvadsaťročného vývoja vzdelanosti, prípadne dôsledkov odchodu slovenských „mozgov“ do zahraničia, nakoľko budúcnosť Slovenska závisí od vzdelanosti jeho obyvateľov.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

S krížom? Či bez kríža?

(Dokončenie z 1. strany)

Pokiaľ bol v antickom svete kríž aj hrozným nástrojom popravy a excesívnej krutosti, v kresťanstve sa stal najvyšším symbolom úcty. Ježišovo zmŕtvychvstanie dalo dovtedy nezmyselnému krížu pečať nádeje a večného života. Ježišov kríž sa stal symbolom víťazstva nad smrťou a teda aj kultovým symbolom kresťanskej viery. V mystickom chápaní Ježišovho kríža majú všetky ľudské kríže svoje svetlo, nádej, poslanie a zmysel.

Takéto ponímanie kríža má samozrejme svoje dejiny a teologický vývoj až do dnešnej podoby. Pokiaľ bol kríž pre pohanský svet bláznovstvom a pre svet židovský škandálom, pre kresťanský svet sa stal opodstatnením a zmyslom. Ale stal sa tiež aj predmetom antagonizujúcich postojov od úcty až k nenávisti.

Podobne ako v našej novodobej histórii rozvírila hladinu názorov a polemik zmienka o Bohu v európskej ústave, nateraz je predmetom názorových stretov kauza kríža. Povedané hamletovsky: „Kríž či nekriž?“ Viem pochopiť, že verdikt Európskeho súdu vyvolal pobúrenie a zdesenie nielen v Taliansku, ale u každého, pre koho je kríž symbolom života. Podľa môjho názoru, pokiaľ mnohí tvrdia, že právo dalo za pravdu tolerancii, v podstate podporilo netoleranciu. Odtiaľ je už len krok k tomu, aby sme v mnohých prípadoch na sťažnosti občanov prestali zvoníť, lebo ich to ruší. Je to už len krok k tomu, aby sme zbúrali kostolné veže, lebo komusi tienia do okien bytu. Je to už len krok k tomu,

aby sme sa opäť utiahli do liturgického geta chrámov, bez práva na verejné prežívanie svojej viery. Opäť akýsi hybrid nekompletného, druhoradého občana, poznačeného škvrnou kríža. Čo potom, ak niekomu začnú prekážať aj kríže na náhrobných kameňoch? Aj tam Európsky súd nariadi všetky cintoríny s krížami odstrániť? Potom môže anulovať aj všetky hrdinstvá ľudí, ktorých hrud' zdobí pre statočnosť akákoľvek medaila kríža. Alebo čo ak by niekomu opäť začal prekážať kríž na našich štátnych symboloch? Ale veď niečo také v našej vlasti už nedávno bolo. Kríž bol zamenený za partizánske ohníky a prežili sme to.

Duchovný román Wolfganga Baumrotha Potupenie kríža z prvej polovice 20. storočia má tak svoju aktuálnosť v každej dobe. Sme svedkami toľkého mediálneho křiku pre kríže na stenách a zároveň svedkami toľkého mlčania pri zneuctovaní toľkých krížov v rozličných ľudských osudoch. Sú to kríže zabíjania nenarodených alebo bezvládných, kríže prenasledovania za vieru, kríže potupovania pravdy a spravodlivosti, kríže výsmehu svedomitých a sociálne slabých, kríže chudoby ľudí bez vyhliadky na lepšiu budúcnosť a kríže ponižovania ľudskej dôstojnosti. Je prinajmenej pozoruhodné, že Európsky súd pre ľudské práva vyročil hlas „ubiedený“, ale skutočné stony a bóle tisícov ľudí si nikto nevšíma. Toto možno nazvať najväčším pokrytctvom našej doby.

Ak by však spor o kríž v objatí spoločnej Európy mal byť odpoveďou a možno i trestom za našu kresťanskú

netolerantnosť voči všetkým, ktorých sme v dejinách akokoľvek obmedzovali alebo ponižovali, tak potom to treba prijať ako výzvu pre pokoru, odprosenie i duchovné očistenie. A to hovorím so všetkou úctou i obdivom voči tým, ktorí kríž dnes bránia a obhajujú jeho spoločenské zviditeľňovanie. Ale aj s veľkou vďakou za to, že naša krajina napriek istému riziku z európskej hegemonie ovplyvnenej sekularizmom, relativizmom a nihilizmom patrí do veľkej európskej rodiny.

Vrátim sa na záver k starému, dobremu Chestertonovi. Svet je v niektorých ľudoch voči krížu nervóznym a agresívnym ako profesor Lucifer. Zasa v iných je pokojný a rozvážny ako mních Michal. Je iste zlé, ak by niekto v mene nenávisti kríža búral a ničil obývatelňý svet. Bolo by však nepomerne horšie, keby iní dnes v mene kríža šíрили nenávisť a smrť, ako sa to v minulosti neraz, žiaľbohu, stalo. Jedinou relevantnou odpoveďou dneška na celú kauzu kríža je pokánie a láska. To je skutočný symbol kríža, ktorý nikto nikdy nezvesí, lebo je prítomný v ľudskom srdci. V srdci, ktoré nie je školskou triedou, kostolnou vežou alebo cintorínom, ale chrámom viery v Toho, bez ktorého je každý kríž iba bezduchým symbolom. Aj keď sa to možno mnohým nebude páčiť, predsa poviem, že angažovať sa za prázdne symboly bez obsahu by bolo dnes zbytočné a anachronické.

Napokon, ak človek nosí v sebe živého Ježiša, v plnosti svetla tomuto zápasu rozumie a nebojí sa.

ŠTEFAN KOVÁČ

Tento príspevok nechce byť súdom nad Milanom Urbanom. Napriek všetkým kritickým výrokom a ideologickým výhradám - dobromyseľným i zlomyseľným - je a navždy ostane jedným z najväčších majstrov slova a veľkou postavou slovenskej literatúry. Jeho novely, román *Živý bič* a štyri zväzky spomienok predstavujú vrcholné diela slovenskej prózy.

Nešťastím Mila Urbana a jeho vrstovníkov bolo, že žil v tragickom 20. storočí, ktoré zasiahlo do jeho života a svojou krutosťou poznačilo aj jeho tvorbu. Zvlášť bolestné boli roky komunistického útlaku, keď režim nemilosrdne lámal a likvidoval všetkých svojich skutočných a domnelých nepriateľov. Dnes sa môžeme iba melancholicky zamýšľať nad tým, aká to škoda, že sa Urban nedožil pádu totality a nemal možnosti slobodne a bez akýchkoľvek vonkajších i vnútorných zábran vyrozprávať anabázu intelektuála, ktorú jeho životné osudy stelesňovali. Námet takého románu si odniesol so sebou do hrobu. Nikto sa už nedozvie, pod akým fyzickým a psychickým tlakom mu bolo treba žiť a tvoriť, aké vnútorné zápasy musel prekonávať.

V slovenskom prostredí život spisovateľa nebol nikdy ľahký a v 20. storočí bol vari najťažší. Vieme, ako trpel taký Janko Šilan, ako ho bolelo, že dve desaťročia nemohol uverejňovať svoju poéziu, že sa mu oficiálne nepriznal titul básnika, že mu odopierali členstvo vo Zväze slovenských spisovateľov. Aj on, ako každý umelec, túžil, aby sa o plody svojho talentu mohol podeliť so spoločnosťou, uprostred ktorej žije a toto mu systém, pod ktorým musel žiť, odopieral.

Citlivému človekovi je veľmi ťažko žiť s pocitom krivdy a Milovi Urbanovi sa v jeho živote často krivdilo. Len málo ľudí okolo neho a málo čitateľov jeho diel vedelo, ako ho trápilo, že nebolo pochopenia pre jeho tvorbu, alebo keď sa mu pripisovali úmysly, aké vôbec nemal. Obviňovali ho z nacionalizmu i z internacionalizmu, nazývali ho raz konzervatívcem, inokedy revolucionárom. V Slovenskej republike bol šéfredaktorom Gardistu a ani tak neunikol obvineniu, že je bolševickým revolucionárom číslo jeden. Po zániku Slovenskej republiky bol väzňom najprv amerického zaisťovacieho tábora a potom ľudovodemokratického žalára. A okrem toho bola tu trauma neradostného detstva a mladosti, ktorá potom poznačila celý dospelý život umelca.

Niet divu, že pod ťarchou toľkých krížov občas aj padol, potom povstal a opäť klesol a opäť sa zdvihol...

Tento príspevok predstavuje jedno také zastavenie na krížovej ceste Urbanovho pohnutého života. Kto je bez viny, nech sa odváži hádzať po ňom kameňom!

F. V.

FRANTIŠEK VNUK

Román Mila Urbana Kto seje vietor

očami jeho priateľov a spolupracovníkov

V roku 1964 vyšiel vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ román *Kto seje vietor*, II. zväzok povojnovej trilógie Milana Augusta (Mila) Urbana. Podobne ako I. zväzok (*Zhasnuté svetlá*, Bratislava 1957) aj toto jeho pokračovanie vyvolalo veľký rozruch v radoch tých čitateľov, ktorí autora poznali zblízka, spolu s ním pracovali a spoločne sa stretávali. Témou trilógie sú totiž kritické roky slovenských dejín, ktoré Milo Urban a jeho priatelia nielen citovo a zmyslovo prežívali, ale ako aktívni účastníci priamo zasahovali do dejinného vývoja; jedni drobnou prácou, iní vo významných verejných funkciách. V I. zväzku trilógie Urban zachytil krízové mesiace od septembra 1938 do marca 1939, v druhom zväzku opisuje udalosti obdobia Slovenskej republiky až do vypuknutia povstania v auguste 1944 a témou tretieho zväzku, ktorý vyšiel posmrtné (*Železom po železe*, Bratislava 1996), je povstanie. Urbanova literárna interpretácia udalostí, osôb a okolností bola pre jedných nemilým prekvapením a pre druhých hlbokým sklamaním.

V tomto príspevku pôjde o II. diel trilógie, *Kto seje vietor*. Dej románu je vkladný do rokov, keď Milo Urban bol redaktorom denníka *Slovák* a od novembra 1940 šéfredaktorom denníka *Gardista*. Zo všetkých denníkov, čo počas vojnových rokov na Slovensku vychádzali, *Gardista* mal najvyšší náklad, bol najčítanejší. Študenti a inteligencia ho radi čítali najmä pre jeho pestrú kultúrnu a športovú rubriku, ktoré mali ozaj vysokú úroveň. Tomu sa netreba diviť. Veď ako svedčí jeden z jeho redaktorov (V. Kovár): „Kultúrnu rubriku zaplnil Mišo Chorváth, Janko Smrek a ďalší. Recenzentom z SND bol Dr. Zoltán Rampák a športovú rubriku nevedel nikto iný ako... Fero Holdoš, brat Laca Holdoša“.

V románe *Kto seje vietor* čitateľ ľahko spozná známe osobnosti slovenského verejného života. Prezident Tiso vystupuje pod menom Beňo, Tuka je Žilka, Mach je Marek, Ďurčanský je Lenký, Sidor je Smutný, Sokol je Chochoľ, Čatloš je Makoš atď. Sú to naposol negatívni hrdinovia. Ich protikladom sú rozvážne a múdre postavy komunistov: Bacilek - Hranec, Široký - Šutvaj, Ďuriš - Kukliš... Menej kladní hrdinovia sú Novomeský - Lanštiak, Husák - Svoreň a ďalší buržoázni nacionalisti, ktorí v čase písania románu neboli ešte úplne rehabilitovaní. Ústrednou postavou románu je však sám Milo Urban, alias Adam Hlavaj.

Pretože licencia poetica je privilegiom nielen básnikov, ale aj prozaikov, románopisec na rozdiel od historika nie je povinný opisovať udalosti, ako sa stali a vykresľovať osobnosti, aké v skutočnosti boli, ako sa správajú a akými vlastnosťami oplývali. Spisovateľ sa nemusí dôsledne pridržať historických dokumentov, ani zachovávať prísnu chronológiu, najmä keď umelecká stránka literárneho diela si vyžaduje vyostriť protiklady, alebo zvýšiť dramatickosť deja. Ale aj vtedy spisovateľ je viazaný zákonom morálky, lebo ani v literárnom diele nie je prípustná úmyselná lož, zaujatosť, triedna nenávisť a nadstavovanie fálošného zrkadla. Spisovateľ vždy musí mať na zreteli, ako bude jeho prácu vnímať čitateľ, či dielo nadchne čitateľa esteticky a povznesie morálne. Dielo, ktoré poškodí povest' ľudí, ktorí sú už mŕtvi, alebo ktorí nemajú možnosť verejne sa ozvať na svoju obranu, necíti ani autora, ani vydavateľa.

Milo Urban svojou povojnovou triló-

giou sa dotkol čítania mnohých ľudí. Dotknutí reagovali rozlične. Tento príspevok chce odhaliť postoje skupiny jeho blízkych priateľov, ako bol Mikuláš Gacek, Jozef Kútik - Šmálov, Valentín Be-

sťahovať do Nových Zámkov, nuž odbehnem za ním, až bude v Zámkoch. Rád by som tak akosi okolo Jozefa (19. marca), lebo vtedy má mena a niečo predtým aj 72. narodeniny. Pýtal sa aj na Milka. Aby som mu vraj napísal, ako je to s ním, lebo vraj ešte vo väzení (kde bol spolu so Šaňom) o ňom kadečo počul.

Napísal som mu list a spolu so mnou poslal aj Zhasnuté svetlá, reku, nech si to prečíta a urobí si svoj úsudok. Tído je predsa náš starý námorník, sveta skúsený človek, ktorý si urobí svoju mienku z toho, čo bude mať v ruke...

A tu sme konečne na poslednej kapitole, pri našom Milkovi. Čo Ti o ňom povedať? Ako študent gymnázia v Skalici som čítal Živý bič, a keď som odchádzal do Bratislavy, nič viac som si nežiadal, ako osobne spoznať Milka. Aj sa mi to čoskoro podarilo. Sedával v redakcii Slováka naproti Šaňa. Malý nenápadný, ale jednako len veľikáš, autor obrovského Živého biča. Kedysi do pamätníka mi napísal: VERIŤ A VYTRVAŤ! Mne sa to stalo akými nepsaným krédom, že mnohí neverili a nevytrvali a že sa treba v tomto smere „polepšiť“. A aj ja a moji priatelia sme všetko robili, aby sme „verili a vytrvali“.

Obdivoval som jeho skromnosť. V Charitase sme robili večierok mladých autorov. Všetkých známych sme vedeli získať, len Milka nie. Po veľkom nahovaraní napokon nezáväzne sľúbil, že príde, ale keď sme po ňom prišli až do bytu, nebolo ho...

Keď sme potom spolu pracovali v redakcii Slováka (tam, kde je teraz Pravda), mohol som ho poznať ešte bližšie. Mal tam pri sebe Karola Rypáčka a Hanku Haľamovú. Andrej Mráz mu robil recenzenta všetkých činoherných premiér.

Milko sám z vlastnej iniciatívy vyšiel (Šaňovi Machovi) v ústrety, keď sa chystal zjazd slovenských spisovateľov v Lomnici. Tam, veď vieš, mal posledného augusta 1940, hlavný prejav o slovenskom národnom socializme, ktorý potom za ťažkostí uverejnil v Slováku pod nápisom „Naše stanovisko“. Aby mu to v niečom nepamenovali, sám si prišiel do redakcie popoludní príspevok vykorigovať a „zalomit“.

V redakcii (Slováka) začali po Salzburgu divšie pomery a tak prišlo aj k epizóde, ktorú Milko opisuje v diele *Kto seje vietor*. Ležal v posteli v byte na Gajovej ulici pri Modrom kostolíku. Š(aňo) si zavolať Henricha Barteka a mňa a šli sme autom na Gajovu. A Š(aňo), ako to zvykol, prichádzal k Milkovi s jeho dobromyseľným: „Milko, prichádzame v mene národa...“ A nemusel ho nijako prehovárať, presvedčať a Milko prijal funkciu hlavného redaktora Gardistu, ktorý sa mal stať od 1. nov. dennikom. Milko mal námiety len čo do hospodárskej stránky. Na to sa mu však prihlásil Henrich, ktorý sa mu zaručil, že tú stránku bude robiť on. Keď sa potom hovorilo o tom, že ako to prijmu v Slováku, čo na to povie Mederly, Š(aňo) - poznajúc veľmi dobre pomery v Slováku a najmä samotného Dr. Karola Mederlyho, známeho držgroša, s úsmevom poznamenal, že „pán senátor“ (tak sme všetci volali Dr. Mederlyho) bude rád, keď sa zbaví starého redaktora s vysokým platom a bude môcť prijať nového, ktorému nebude musieť toľko platiť. A keď Žoška vyruko-

la s poslednou námietskou: „Pán minister, ale čo bude s Milkom, keď...“, opäť zasiahol Henrich s vyziaranou tvárou: „Milostivá pani, nijaké strachy! Gardista bude do konca Slovenského štátu, a keď nebude štátu, nech všetko šľak trafi!“

A Henrich hneď začal zháňať písacie stroje, administratívny aparát, zariadenia, ba aj verbovať ďalších redaktorov. O necelých desať dní bola pohromade prvá zostava: Milko Urban, hlavný redaktor, Henrich Bartek, zodpovedný za hospodársku stránku, Dr. Vojtech Košík, vedúci hospodárskej rubriky, Tóno Plevka, šéfredaktor, Jožko Nižňanský z Ružomberka, reportér, Jožo Valach, vnútorná rubrika, Jožo Petro z Slováka, zahraničný redaktor, Jano Adámy z Slováka, reportér, a dost! Neskoršie prišiel Laco Očenáš, Quido Matejka a na jar 1941 aj ja, keď ma zo Slováka prepustili. Kultúrnu rubriku zaplnil Mišo Chorváth (!), Janko Smrek a ďalší. Recenzentom z SND bol Dr. Zoltán Rampák (!) a športovú rubriku nevedel nikto iný ako „hrdina Slovenského národného povstania in memoriam“ Fero Holdoš, brat Laca Holdoša.

No ale vráťme sa k Milkovi. Asi po roku sme sa z prevádzkových a technických dôvodov presťahovali do Žiliny, kde sme mali k dispozícii najvýkonnejšiu rotačku. Milko zostal v Bratislave až do jari 1944 a potom sa aj on presťahoval do Žiliny. Ja som bol práve novopečený manžel, a tak sa nám ušlo bývať v jednom dome naproti redakcii; on vo zvýšenom prízemí a ja nad ním. Bývali sme takto sami a onedlho sme mali prírastky v rodine: Milko Katku, narodenú 30. mája 1944 a ja Lubicu, 6. júna 1944.

Prežívali sme spolu všetky radosti i starosti a trampoty. Milko slávil 40-tku. Zorganizovali sme v Žiline malú oslavu v miestnom odbore Matice slovenskej. Čítalo sa tam z Milkovho diela a hlavnú prednášku mal Jožko Kútik, ktorý v ten deň, teda 24. aug. 1944, musel spolu s Geraldinim, ako zástupcom Matice, maširovať pešo cez Strečniansku dolinu, leba tam práve v tej noci zatarasili tunel.

Spolu sme zažili aj povstanie. Boli sme vtedy vlastne stále spolani. Mohli sme sledovať celý vývin povstania v Žiline. Naproti sme mali žandársku stanicu, ktorá, až na veliteľa, sa celá pridala. Videli sme prichádzať aj prvých Nemcov... Je možné, že Milko vtedy zanevrel na všetko, čo bolo v Bratislave, že nás nechali na pospas prvému šialencovi, ktorý mohol prísť po nás a pred domom alebo v záhrade „odkľuňť“, ako sa vtedy hovorievalo.

Spolu sme si vypočuli Makošov prejav v rozhlase a deň na to aj prejav prezidenta a Malára. Mali sme na všetko, aspoň si tak myslím, rovnaký náhľad. Z materiálov, ktoré sa nám dostávali do rúk, vedeli sme o mnohom. Nikto z redaktorov neodsokočil. Všetci sme zostali na mieste, ba keď prišli z Mederlyho bašty, zo Slovenskej politiky, redaktori za Milkom, akoby sa radiť, čo ďalej a prišli s návrhom nechať všetko plávať a neangažovať sa za SR, on sa postavil proti nim s poukazom, že vieme na ktorej strane máme zostať: a vy si robte, čo len chcete... Oni potom zahabnení odchádzali.

Jedného nášho kolegu Fera Harčára zastihli udalosti na horolezeckej túre vo Vysokých Tatrách. Nevedel, čo sa robí pod Tatrami a naďabil na hliadku, v ktorej boli aj akýsi cigáni s puškami. Chceli ho legitimovať, on sa im vysmial a keď im napokon ukázal svoju redaktorskú legitimáciu, veľmi sa začudoval, keď ho kvôli tomu lífrovali do Mikuláša. Tam sa chytil rozumu a vyhlásil, že sa chce dostať priamo do redakcie v Banskej Bystrici, i pustili ho. Lenže na stanici v Štubňanských Tepliciach ho spoznali, zavreli ho tam kdesi do pivnice a potom ho eskortovali do Ľupčianskeho zámku, kde sa stretol medzi inými aj s Karolom Murgašom. Až po 28. okt. sa odtiaľ vyslobodil a cez Martin sa vrátil do redakcie. S Milkovým súhlasom potom uverejňoval na pokračovanie „Spomienky Ľupčianskeho väzňa“.

Prečo som Ti to všetko takto opisoval? Aby si, drahý Mikuláš, videl, ako mi je ťažko čítať *Zhasnuté svetlá* i *Kto seje vietor*.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

Pani Eva Laucká (Svedectvo č. 9) priam vyzýva politických väzňov: Pamätníci, spomínajte! Ozvite sa a píšete... je to priam výzva pre nás všetkých, čo sme prežili dlhé roky vo väzení, kde „buzerácia, hlad a zima“ boli každodennou nádielkou pre nás muklov - mužov určených na likvidáciu. Ťažko sa spomína na tie časy, ale je potrebné pripomínať to hlavne mladšej generácii, tým, ktorí o tom málo vedia.

Prežili sme roky zatýkania, brutálneho vyšetrovania, bitiek, fyzického i psychického nátlaku. Umrel Stalin i Gottwald. Ale nič sa nezmenilo. Desiatitisíce muklov fárilo do povestných jáchymovských baní, ťažili zázračnú smolku - uránovú rudu, ktorú sme veľkoryso darovali bratom soviетom za oslobodenie, aby mohli vydiereť celý svet hrozbu 3. svetovej vojny. Konrad Adenauer začiatkom roku 1955 pricestoval vlakom do Moskvy, kde okrem bilaterálnych jednaní vymohol desaťtisícami nemeckých občanov, roztrúsených po lágroch na Sibíri, za polárnym kruhom, pravda, i približne šiestimi tisícom nemeckých zajatcov v Česku i na Slovensku, vytiženi slobodu.

Veľmi dojímavé bolo lučenie s nimi, keď ich v transportoch odvážali do západného Nemecka. Jeden z nich (Hans) pribehol na moju izbu, kde som po nočnej službe spal, drapol ma okolo krku a so slzami v očiach hovoril: Hans, ich gehe schon weg! a plače a ja s ním. Vybehol som z baru a vidím, že kamarátov spoluväzňov zoraďujú do zástupu, kývajú nám a my im tiež. A v dojatí sa lúčime s tým, že sa už nikdy neuvidíme.

Prežili sme i ďalšie dramatické udalosti v roku 1955, keď v Ženeve sa stretli predstavitelia troch veľmocí: za USA D. Eisenhower, za Veľkú Britániu H. Macmillan a za Francúzsko E. Faure. Tito predstavitelia rokovali za zeleným stolom s Chruščovom. A výsledok? To nech posúdia povolani.

Prežili sme i ďalšie mesiace roku 1955- júl- generálny štrajk väzňov v Jáchymove vo všetkých táboroch. Týždeň sa nefáralo, bachari obchádzali tábor za ostatnými drôtni a gulometiči na strážnych vežiach mali gulomety namierené na väzňov v tábore a čakali na povel. Hovorilo sa, že na jednom baraku v tábore väzni vztýčili americkú zástavu a spievali americké a české vojenské piesne. A výsledok? Po niekoľkých dňoch bachari posilnení armádou vtrhli do tábora, rozhlasom vyvolávali čísla väzňov, ktorí sa majú dostaviť na veliteľstvo, väzňov násilím nakladali do pristavených autobusov pod zámienkou, že sa presúvajú na iný tábor.

Hľadali organizátorov vzbury.

Medzi označených väzňov som sa dostal i ja. Naložili nás do autobusu a odviezli na ústredný tábor Vikmanov. Tam nás dali každého do jednej cely a začalo sa vyšetrovanie. Ale už na táboře sme si povedali: nehovoriť, mlčať... Osobne sa to týkalo i mňa. Keď po mnohých pokusoch vyšetrovateľa som stále odpovedal: neviem-nepoznám-nepamätám si, zrukol na mňa vyšetrovateľ a zareval: Buď ste blbý vy, alebo ja! A ja som mu pokojne odpovedal: Keď neviem, tak neviem. Keď sa nepamätám, tak sa nepamätám. Keď nepoznám, tak nepoznám. Takúto taktiku použili viacerí väzni. Po niekoľkých pokusoch, keď vyšetrovatelia nič nezistili, po štrnástich dňoch nás nakoniec odviezli späť na tábor Rovnosť. Cítilli sme sa ako hrdinovia, ale spolu sme konštatovali, že fyzické násilie na nikom neskúšali. Jednanie kancelára Adenauera v Moskve, jednanie predstaviteľov troch veľmocí v Ženeve prinieslo určité ovocie - odpadlo fyzické násilie.

Rok 1956 - maďarské udalosti. Nie som kompetentný hodnotiť udalosti,

ktoré sa odohrali v Maďarsku, ale sledovali sme celý priebeh s napätím, čo to priniesie aj pre nás. Komunizmus ukázal svoju pravú tvár; brutalita v Maďarsku nás zhrozila, poprava Imreho Nagya presvedčila celý svet o zhubnosti ich ideí.

Niekoľko napísal: „Kto nezakúsil - nepochopí, kto zakúsil - nezabudne.“

Veľa je toho, čo sme zakúsili a ostalo nám v pamäti. Píšem preto, aby naše zážitky zostali ako memento - ako výstraha vrytá do pamäti budúcich generácií. Bola to tvrdá škola a trpká skúsenosť.

Písal sa rok 1957. Pravá jáchymovská zima, bežné teploty mínus dvadsať stupňov, niekedy aj viac. Ranný nástup väzňov. Bachari rátajú počty väzňov. Niekedy im to nesedí a väzni mrznú a mrznú. Po skončení vyhlasujú čísla väzňov (meno nič neznamenalo, každý bol iba číslo), ktorý majú byť o deviatej hodine pred strážnicou

JÁN BRICHTA

Rozpamätávanie

tábora. Medzi číslami bolo i moje číslo A 023364, bolo nás asi osem väzňov. Po osobnej prehliadke dvaja bachari s automatmi nás vyvedú pred tábor. Tam už bol pripravený povestný „ZELENÝ ANTON“- oplechovaný voz na prepravu väzňov. Otvoria sa zadné dvere, za nimi sa nachádzajú železné kabinky, cca 10, každá pre jedného väzňa, kam nás umiestnili po jednom. V kabínke bola iba doska na sedenie. Zatvorili dvere, jeden bachar s automatom ostal na chodbe a druhý nastúpil k šoférovi a odštartovali sme. V zime, v tme, bez svetla, bez svedkov, do neznáma.

V železnej kabínke bez okna, bez svetla bolo len jedno miesto, kde si mohol väzeň sadnúť. Vyštartovali sme z jáchymovských kopcov po úzkych cestách a serpentínach. „Poručené Pánu Bohu...“

Jedna zástavka bola na ústrednom Jáchymovskom tábore (Vikmanov), kde sme počuli kričať nejaké slová - asi bezpečnostné opatrenia na ochranu väzňov, potom celé hodiny putovania ďalej. Raz, na odľahlom mieste medzi vrchmi, nás vyvedli po jednom na potrebu pod dohľadom dvoch bacharov s automatmi. Pred večerom sme sa našli medzi múrmi a po jednom nás s nasadenými tmavými okuliarmi vovádzali do miestnosti, kde bolo asi päťdesiat väzňov. Tam sme sa dozvedeli, že sme na „historickom“ Špilberku v Brne. Okolo osemnásť hodiny dostali sme po únavnej celodennej púti v ešuse trocha kaše, to bolo celodenné jedlo. Pri ňom sa väzni porozprávajú o svojich problémoch a ťažkostiach a dozvedia sa, čo sa deje. Potom večierka na kavalcoch, každý sám si robí program (večerná modlitba, ruženec...) ráno vstávanie, toaleta (aká?) a po vyfúsaní šálky kávy a jedného chlebička opäť čakanie na povel, čo bude ďalej. Opäť vyvolávanie čísel. Zopakuj sa program z minulého dňa. Opäť zelený Anton, kabínka a cesta do neznáma.

Po niekoľkohodinovej ceste zastavujeme... Nitra. Na cele som sám a neviem si domyslieť, čo mám spoločné s nitrianskou väznicou. Cestou v kabínke, či už vo väznici mám čas porozmýšľať, pomodliť sa celý ruženec, pomeditovať a prehodnotiť nielen celé roky v Jáchymove, ale aj celý život. U Don Bosca som sa naučil „všetko vložiť do rúk Božích“, naučil som sa prehodnotiť štúdiá a opäť sa dostať k opakovaniu toho, čo utkvelo v pamäti. „Všetko má svoj čas. Svoj čas má

narodiť sa, svoj čas má zomrieť, svoj čas má vysádzať, svoj čas má sadeniце vytrhať...“, to sú cenné myšlienky z Biblie, knihy kníh, ktoré ma upútali a teraz sa my v myslí vracajú. A verím že i väzenie a jeho koniec bude mať svoj čas. „Veď čas uteká, večnosť čaká“ je napísané na jedných slnečných hodinách.

Po relatívne dvojďňovom pokoji, tichu, meditovania pride bachar, dáva mi tmavé okuliare a odvádzajú ma. Kam? Na výsluch?

„Väzeň A 03364, hlásim príchod.“ Vyšetrovateľ si ma premeriava a po chvíľke sa pýta:

„Viete, kde ste?“

„Asi v nitrianskej väznici.“

„Kto Vám to povedal?“

„Domnievam sa. Cez Nitru som viackrát prešiel a utkvelo mi v pamäti zvonenie nitrianskych kostolov.“

„Áno?“ hľadí na mňa, „porozmýšľajte, prečo ste tu.“

V myslí mi prebehne to, čo sa mi už viackrát osvedčilo:

„Neviem, nepoznám, nepamätám si.“

Pýta sa, či niekoho v Nitre poznám.

„Nepoznám.“

„Prečo ste tu?“

„Neviem.“

Ďalej sa pýta, prečo si myslím, že som tu.

„Neviem“

Chce, aby som považoval.

„Nepamätám si.“

Nasleduje celý rad otázok. Odpoveď je stále podobná: Neviem, nepoznám, nepamätám si. Po mnohých otázkach a takýchto odpovediach vyšetrovateľ rozhodne:

„Nechám vás považovať nejaký čas“, dá pokyn bacharovi, aby ma odviezol.

Priviedol ma na celu. Chodím od okna ku dverám, čas využívam na modlitbu, meditáciu a v duchu si spievam piesne, ktoré sme nadvičovali u saleziánov. Program je stále rovnaký.

Na druhý deň, asi o desiatej hodine, sa otvorili dvere a bachar mi zasa dal na oči tmavé okuliare. Na otázku, prečo, odpovedá, že taký má príkaz a odvádzajú ma zase k vyšetrovateľovi. Opäť dostávam tie isté otázky, na ktoré dávam tie isté odpovede.

Nakoniec sa pýta, či poznám meno Ján Manas.

„Asi pred dvomi rokmi som ho poznal, boli sme v Jáchymove na tábore Rovnosť, po skončení trestu išiel do civilu. Odvtedy som s ním nebol a ani som s ním neudržiaval žiadny kontakt.“ Pýta sa ďalej, či viem, že bol aktívny v katolíckom skautingu.

„Neviem“

Ďalej chcel vedieť, čo viem o katolíckom skautingu v Jáchymove.

„Katolícky skauting bol ako organizácia zrušený.“

Pokračoval, či viem, ktorí ľudia boli činní v katolíckom skautingu.

„Nepoznám nikoho.“

Vyšetrovateľ pokračuje:

„Ale Vy ste boli zapojení do hnutia katolíckeho skautingu. Kde ste študovali?“

„Študoval som u Saleziánov v Šaštine v rokoch 1941-1946 a pokračoval som v Trnave a v Hodoch pri Galante.“

„Tam ste boli v katolíckom skautingu?“ pýta sa.

„Tam som absolvoval pedagogický študentát a v literatúre som o skautingu dosť čítal. Veď v rokoch 1945-1948 skauting bol povolený ako mládežnícka organizácia a tam som sa oboznámil s jeho činnosťou“

„Poznate meno Hieronym Mokrajský?“

„Áno, bol som s ním na tábore Rovnosť a v roku 1955 ho preložili na nejaký tábor v oblasti Příbrami. Odvtedy som s ním ani nebol a ani nemám o ňom žiadne informácie.“

„Poznate Antona Srohla?“

„Áno, bol som s ním na tábore

val sa veľmi aktívne našich stretnutí a propagoval myšlienky a činnosť katolíckeho skautingu ako pred zaistením, tak i na tábore Rovnosť v Jáchymove. Myslím, že bol odsúdený na tri roky väzenia za túto činnosť a po odsedení trestu bol prepustený na slobodu. Aspoň podľa informácií, ktoré posielal do tábora cez uvedené spojky - civilov, cez ktorých sme udržiavali kontakt s našimi rodinami. Janko Manas v Prievidzi a na okolí pracoval ako priekopník skautského hnutia, so skupinkami chlapcov chodievali na hory, tam v chatách trávil niekoľko dní a hovoril im o skautskom hnutí v Jáchymove. Jedným slovom, pracoval a riskoval. O jeho činnosť sa začala zaujímať i ŠtB. Najprv ho pozorovali a potom nasadili naňho a nejakých chlapcov. A keď bolo horúco, Janko zmizol. Skrýval sa u poľských skautov - Harcerov (v Poľsku bolo hnutie povolené, i keď sledované bezpečnosťou). Pravdepodobne Janko odtiaľ napísal svojim priateľom skautom. Nevedel, že už dlhšie ho sleduje ŠtB. Napokon ho niekde v oblasti Gnezdna v spolupráci s poľskou bezpečnosťou vypátrali, zaistili a dopravili do Nitry a tam bolo spomenuté i moje meno ako aj mená ďalších, o ktorých je zmienka.

Hieronym Mokrajský niekedy okolo roku 1949 odišiel do Viedne, kde spolupracoval s Jozefom Vicenom ako aj s Albertom Púčikom a spol. Bol poverený nejakými úlohami, odtiaľ prišiel na Slovensko, tu bol zaistený a odsúdený. Dostal dvadsať rokov.

S Hieronymom som strávil celý rok 1952 na tábore „Dvanásťka“ na Slavkovsku a potom ďalšie dva roky na tábore Rovnosť. Volali sme ho „Moky“

Bol samouk, ale vedel všetko zachytiť a vložiť do veršov a básní. Aktívne sa zapájal do našej činnosti a hlavne ho zaujímala otázka kresťanskej mládeže, čo bolo veľmi vítané. Vo väzení sme vytvorili záujmové krúžky, stretávali sme sa na izbách, kde sme medzi postelami preberali naše záuj-

Kresba: Marian Velba

my. Naše diskusie sa zameriavali i na činnosť katolíckeho skautingu.

Ďalší spomínaný bol Tonko Srholec, s ktorým som strávil gymnaziálne roky u saleziánov v Šaštíne a potom i Pedagogický saleziánsky študent, najprv v Trnave a potom v Hodoch pri Galante. Napokon v Šaštíne sme prežili i barbarskú noc z 13. na 14. apríla 1950, ktorú v rovnomennej knihe popisuje i kardinál Korec.

Na objasnenie situácie treba doplniť určité skutočnosti: Začiatkom marca 1952 bol z Ilavy na Jáchymovsko prevedený transport cca 100 politických väzňov. Časť z nás bola presunutá na tábor Dvanásťka pri Hornom Slavkove. V roku 1951 bol na tábore Dvanásťka zorganizovaný hromadný útek väzňov zo šachty Dvanásťka smerom na Západné Nemecko. Utečenci boli obkľúčení a výsledok: niekoľko väzňov bolo zastrelených a ostatní pochytaní a zaisťení.

V pamäti mi ostáva spomienka na apríl 1952, keď sme po nočnej zmene miesta spánku museli sme sa zúčastniť monsterprocesu priamo na tábore Dvanásťka so zaisťenými väzňami - Pravda a spol. Výsledok - všetci boli odsúdení na trest smrti, až na jedného, ktorý bol duševne labilný. Očítý svedok (Mokrohajský) opisuje hroznú situáciu, keď pri nástupe okolo 2000 väzňov každý musel prejsť okolo zastrelených, ktorí ležali na zemi. Toto bolo na výstrahu, že tak dopadne každý, kto sa pokúsi o útek z tábora. Táto skutočnosť sa odohrala pri veľmi nepriaznivom novembrovom počasi (sneh s dažďom, silný vietor). Toto divadlo trvalo niekoľko hodín, pričom mnohí väzni upadli do bezvedomia. Na uvedenom tábore bola takmer hrozná situácia, nastalo veľké šikanovanie väzňov, mnohí sa dostali do korekcie (sprísnené väzenie vo väzení), kde sa dostávala polovičná dávka stravy raz za tri dni, a na tábore nastal veľký hlad. Kantína dostala zákaz predávať akékoľvek potraviny. Kilogram chleba sme dostávali na päť dní. Väzni trpeli, hladovali. Šikanovanie pokračovalo ďalej.

Toto sa zmiernilo až v roku 1955, po návšteve Konráda Adenauera v Moskve a po ženevskej konferencii na najvyššej úrovni.

Podobná situácia bola i na tábore Nikolaj - kde som bol priradený roku 1952. Tam boli ešte drsnejšie prírodné podmienky v nadmorskej výške 1050 metrov. Tábor sa nachádzal v Krušných horách a pracovali sme na šachte Eduard. Tam som bol pridelený do partie Gustáva Bubníka, čo bol najprv slávny hokejový hráč, neskôr chýrny kouč a medzitým politický väzeň. V procese Modrý a spol. bolo odsúdených jedenásť hokejistov, ktorí v roku 1949 boli majstri sveta, potom štát poslal za mreže takmer celú reprezentáciu a dva roky ani neobsadil svetový šampionát.

Na tábore Nikolaj som pracoval i s Vencom Roziňákom a na tábore Vernost so Standom Konopáskom. Kobranov a Boža Modrý v tom čase boli v táboroch na Hornom Slavkove. Po masívnej emigrácii maďarských futbalistov zavládol aj medzi našimi papalášmi strach. Doplatili na to štyria futbalisti zo Slovana Bratislava: Michal Benedikovič, Viktor Tegelhoff, Pavol Beňa a Ladislav Stainer. Odsúdili ich za vyzvedačstvo a čakali ich uránové bane v Jáchymove. Podobný osud stihol aj športového reportéra Mašlonku, ktorý bol na tábore Mariánska. O všetkých písali v novinách, ako zneužívali socialistický šport na vlastné záujmy, nepriateľsky sa stavali k socialistickému zriadeniu atď., na druhej strane to boli kamarátski chlapci, navzájom sme dobre vychádzali a spolu sme prežívali strasti väzenského života a tým sme i vytvárali priateľský vzťah.

Na tábore Dvanásťka, i Nikolaj, i Rovnosť, som stretol veľa chlapcov zo Slovenska. Boli to odchovanci katolíckeho internátu Svoradov. Tam pôsobil i páter Kolakovič. V pamäti sa mi vybavujú ich mená: Ondrej Štrbák, Ignác Danák, Gažo Fronc, Viktor Franko, Luboš Danko, Laco Miklaš... Zo 62 obžalovaných boli vynesené tri rozsudky smrti (Púčik, Tunega, Tesár), ostatní boli odsúdení na vysoké tresty. Celý prípad opisuje Róbert Letz v knihe Odkaz Živým - prípad Albert Púčik a spol. Tento vykonštruovaný politický proces so skupinou A. Púčik a spol. patri k najväčším procesom tohto druhu v čase komunistickej totality na Slovensku.

V Jáchymove bolo celkom 17 táborov - „Nápravných ústavov“. Išlo o pravé vyhladzovacie lágry - tábory smrti. Politickí väzni tu ťažili uránovú rudu. V tábore „L“, hovorilo sa mu likvidačný tábor, robili väčšinou katolíckymi kňazmi. V tábore „L“ sa pracovalo pri tzv. vežiach smrti, kde sa mlela a triedila uránová ruda. Väzni ju kladivami rozbíjali na drobné kúsky a tie holými rukami (v lepšom prípade v plátených rukaviciach) nakladali do debničiek. Kvôli prachu nebolo vidieť ani na krok. Neboli tu však žiadne bezpečnostné opatrenia zabezpečujúce filtráciu vzduchu a izoláciu tiel väzňov od rádioaktívneho žiarenia. Oblečení boli iba v štandardných väzenských šatách. Prach im pokrýval celé telo, zapľhľal nos, ústa i pľúca, keďže nemali na tvárach nijaké filtre. Ale sovietski inšpektori, ktorí chodili na kontrolu, boli oblečení v ochranných gumených odevoch s maskami na tvárach. Ruda bola v nákladných vlakoch odvázaná do ZSSR a dávali sme im ju ako odmenu za oslobodenie.

Ktosí múdry povedal: jestvuje aj piate evanjelium. Boh v živote každého kresťana píše evanjelium. Je preto mnoho evanjelií a ľudia dnes najviac čítajú evanjeliá písané životnými príbehmi ľudí.

Na tábore Dvanásťka bol takým obetavým človekom kňaz Štefan Baláž - bol kňazom Spišskej diecézy, ktorý bol odsúdený na 11 rokov väzenia za podvratnú činnosť. Jeho trestná činnosť spočívala v tom, že odmietol dať rozhrášenie provokatérovi ŠtB, ktorý sa v svedeckom výstupe rúhal proti Bohu a nemiestne sa správval. Menovaný kňaz sa na tábore Dvanásťka veľmi obetoval v ťažkých chvíľach väzňov a riskoval i korekciu, aby udržal spoluväzňov v dobrej mysli, povzbudzoval ich v nádeji, že utrpenie sa raz skončí.

Druhým takým obetavým apoštolom bol otec Štefan Lukáč - salezián, ktorý bol odsúdený za to, že sa venoval v ilegálite slovenskej mládeži a svojou činnosťou narušal program komunistickej práce medzi mladými. Na tábore Dvanásťka aj po ťažkej práci mal vždy čas najmä pre mladých spoluväzňov, udržoval dobrú myseľ a náladu v našom spoločenstve. Riadil sa Don Boscovým heslom: „Daj mi dušu - ostané si vezmi“.

Otec Augustín Krajčík - redemptorista, vo svojej knižke Tvrdá škola píše: „Dlhý čas som bol na Nikolaji jediný katolícky kňaz. Každý deň som mával svätú omšu. V pracovné dni v izbe a v nedeľu vonku na nádvorí. V izbe bývalo na nej prítomných asi desať väzňov. Počas svätej omše sme mávali na chodbe svojho pozorovateľa, ktorý nás mal upozorniť na prípadné nebezpečenstvo. Nikdy sme sa nedali prekva-piť. Keď náhodou dozorca prišiel, pozorovateľ nás upozornil a všetko sme zamaskovali. Štyri roky som takto slúžil svätú omšu, a nikdy ma pritom dozorca nenachytil. A nielen dozorca. Ani bonzáci - udavači, ktorých bolo v tábore dosť. V nedeľu bývala svätá omša vonku. Prechádzali sme sa pri nej medzi

barakmi - na Apelplatzi, aby sa na nej mohlo zúčastniť čo najviac ľudí. Mali sme dohovorené znamenia, ktorými jeden z nás upozorňoval na hlavné časti svätej omše. Keď som mal svätú omšu v izbe, nebol problém povedať prítomným niekoľko slov na povzbudenie. Horšie to bolo v nedeľu, kedy bola svätá omša vonku. Pri nej sme sa prechádzali, tam sa nedalo kázať.

Na prvý štvrtok, piatok a sobotu v mesiaci bolo treba vyspovedať vyše sto spoluväzňov a podať vyše sto svätých prijímaní. Svätú spoveď sme si podávali pravidelne tak, že sme sa prechádzali. Keď skončil jeden, zamiešali sme sa medzi druhých za nami, a vystriedal ho ďalší. Podávať sväté prijímanie bolo ťažšie a nebezpečnejšie, ale i to sme zvládli.

Pri pastorácii medzi väzňami nešlo mi len o náboženské vedomosti, ale tiež o praktický náboženský život. Jeho základom je modlitba podľa slov veľkého apoštola národov: „Milosťou Božou som tým, čím som“ (1. Kor 15,10).

K činnosti na tábore Rovnosť treba spomenúť meno kňaza Jozef Valko. Svätý Otec Ján Pavol II. v inštrukcii v príprave na veľké jubileum 2000 okrem iného napísal: „Na konci druhého tisícročia cirkvi sa znovu stala cirkvou mučeníkov. Prenasledovanie veriacich - kňazov, rehoľníkov a laikov spôsobilo veľkú siatbu mučeníkov v rôznych častiach sveta. To je svedectvo, na ktoré sa nesmie zabudnúť.“ Životopisec Jozefa Valka podal o ňom nasledujúcu správu: Tento kňaz počas svojho 50-ročného účinkovania sa nikdy nevychýlil z línie, do ktorej ho zaväzovalo kňazské poslanie, a to i na priek tomu, že tento nekompromisný postoj ho privedol k utrpeniu vo väzení, vylúčeniu z verejnej kňazskej služby, k práci vo výrobe, k neustálemu sledovaniu štátnou bezpečnosťou a prenasledovaniu totalitnou štátnou mocou. Menovaný pôsobil v Tučianskom Svätom Martine, najprv ako kaplán a potom ako správca fary. Tam viedol mládež od tradičného prežívania kresťanstva k aktivite a laickému apoštolátu. Tam sa i zoznámil s Tomislavom Kolakovičom a obdivoval jeho pastoračné metódy, za ktoré bol nakoniec Jozef Valko odsúdený ako velezradca na šesť rokov. Časť väzenia (14 mesiacov) si odpykal v Jáchymove na tábore Rovnosť. Tam bol ústrednou postavou nielen duchovného života, ale i v spoločenstve väzňov. Bol duchovným otcom, s ktorým sme riešili problémy nášho väzenského života: slúženie tajných omší, vysluhovanie sviatostí, bol apoštolom mládeže, radcom väzňov a oporou pri riešení väzenských problémov. Tam strávil 14 mesiacov tvrdej driny a bývania v neľudských podmienkach. Tábor v uránových baniach bol hodnotený ako novodobé otroctvo. Väzni tu pracovali bez akýchkoľvek ochranných prostriedkov v prostredí kontaminovanom rádioaktívnym žiarením. A v týchto podmienkach nám bol bratom, priateľom, radcom a pravým Kristovým kňazom. Bol ozajstným vodcom katolíckych skautov v ťažkých katolíckych podmienkach.

V týchto dňoch sa mi dostala do rúk kniha kardinála Korca: „Dni a roky po barbarskej noci“ Kniha je vzácny dokument doby. Zaznamenáva autentické spomienky na časy prenasledovania cirkvi na Slovensku v období ateistického režimu. Odporúčam skutočne každému čitateľovi, aby si ju prečítal a porovnal to s tým, čo sám prežil. Veď každý by sme mali vo svojich rodinách či prostredí čo rozprávať a napísať, čím by sme podali nasledujúcim generáciám opravdivé svedectvo o krutosti doby, ktorá je už za nami.

OTÍLIA DVORECKÁ

Píše mi strom

Advent

Strom mi píše.

Až do okna hádže listy.
Obsah je každý rok ten istý:
- že farbám sa kráti čas,
- že nastane tiché, biele
čakanie jari,
- že sa zjaví veľká hviezda
na maštali.

Tak čakaj
verne
ako strom
s kvetom
či bez -
čakaj
už odo dnes!

Ako Cyrénsky

Iba tak
by som chcela
nieť križ:
na chvíľku,
na prosíky,
pri sile,
ako cudzí.

Ale Boh nepotrebuje
nosičov klátov.

Križ
ako zápalka
v duši
má kresť
iskru večnosti.
Inak načo..?!

Anonym?

Každé ráno, každý večer
vyvesuje nové
oblaky,
obrazy,
odrazy
na oblohe.

Celý deň i celú noc
obdivujem
Nepodpísaného.
Nie slnko, nie mesiac -
to sú iba
osvetľovači výjavov
nad hlavou.

Vstupné
do stálej galérie
nebeského realizmu
draho platím
doživotím.
Ale rada
čakám
na autoportrét
Majstra.

„Azda len žije niekde za horami / dnes a či v inom príhodnejšom čase, / ten citlivý, čo možno zavolať mi, / že je a podobne sa korí krásne.“

Na otázku možno Teodorovi Križkovi, autorovi básne, odpovedať celkom zreteľne: žije. Je citlivý, nesmierne talentovaná a tvorivá. A krásne sa korí v podobe žensky nežného, ale výpovednou silou nesmierne búšiaceho poetického slova.

Toľko ku krátkej charakteristike alter ega (druhého ja) básnika Teodora Križku, o ktorom sa už dlhšiu dobu zmieňoval len v inotajoch, ubezpečujúc všetkých, že príde chvíľa, kedy ho predstaví. Pretože, ako tvrdí sám autor, „prihodi sa to raz za život, človek stretne akoby sám seba, stretne svoje alter ego, svoje druhé ja. Všetko, čo tá druhá osoba povie alebo napíše či vykoná, je akoby predĺžením jeho túžob, myšlienok, skutkov. Vari každý, kto si nevystačí len sám so sebou, o tom sniva.“

To spomínané alter ego má aj svoje meno. Volá sa Katarína Džunková. Pokúsím sa ju predstaviť cez básne Teodora Križku i cez jej vlastné básne či slová, ktoré sa dostali do fascinujúcej zbierky veršov s názvom KREHKOSTI. Ide o veľmi čerstvý, ale vnútorne dozretý, poetický „plod“, ktorý uzrel svetlo sveta vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov v roku 2009. Ako uviedol autor knižnej záložky, „desiata básnická kniha Teodora Križku je iná ako všetky jeho predošlé opusy, a predsa nie v kontraste s nimi. V takmer dvoch stovkách básní sa popredný súčasný básnik vracia k nikdy nedopovedanému tajomstvu lásky, ktoré takým originálnym spôsobom podčiarkol už básnickou zbierkou Bozk slzou. No kniha Krehkosti sa nevyčerpáva vzťahom k žene.“ K týmto slovám dodám ešte skutočnosť, ktorú som spomenul presne pred rokom v mesačníku Dimenzie na margo zbierky Bozk slzou, a to, že je moderou poéziou, ktorá je plná lásky a nehy, obdivu a úcty k žene. Pre mňa nezabudnuteľnou je zvlášť básň Milenci, z ktorej ponúkam do pozornosti najmä záverečné verše: „Anjel i diabol spod povaly / hrozil im, besný bezmála. / Celý čas, čo sa bozkávali, / zo šálok para stúpala.“

Zbierku Krehkosti treba vnímať v podobných intenciách, resp. cítiť v nej isté hlboké a zmyslové puto so zbierkou Bozk slzou, aj keď hold, ktorý tu básnik vzdáva láske a žene, sa podáva iným spôsobom. „Básnik týmito veršami vlastne pozýva krásu, aby si vybrala novú podobu, nové stelesnenie, nové vtelenie do niekoho, kto bude nádejou kontinuity a trvácnosti vrcholného spevu. Krehkosti sú vlastne modlitbou zrelého básnika za básnictvo inkarnované do novej generácie, ktorú symbolizuje Katarína Džunková, víťazka mnohých literárnych súťaží.“

V úvode knihy zaznievajú verše typu: „Už nechcem nič. / Už

Krehkosti spriaznených duší

zhodou neznámych / okolností / zas vo mne čosi ľúbi.“ Alebo „jednu-jedinú z nich však neviem zviazať. / Len táram čosi, ako chýbajú mi // jej drobné ruky a jej milá tvár. / Jej biele, sošne tvarované prsia... / Pred malou chvíľou, keď som spomínal, / cítil som závrät: Ešte vždy ma dusia“. Ak ich následne uvedieme do súvislosti s posledným štvorverším z básne Znamená a pripojíme k nim pohľad na fotografie, nachádzajúce sa na ďalších stranách básnickej zbierky, objavíme konkrétnu skutočnosť: Básnik spája krásu ženskej telesnosti so sakrálnymi a prí-

sväťnými aspektmi (oltár, kalich, liturgia, jar, lúky, kvety, plody, konáre, stromy, skaly, slnko, piesok), resp. ich doslova začleňuje do svojho spôsobu vyjadriť ženskú danosť, originalitu, po telesnej i duchovnej stránke, pričom mu nejde o to, zneužiť či zneužiť ich pažravou erotickou (eros) túžbou. On

ich vníma a ctí ako čosi, čo bolo zrodené neopísateľnou Božskou krásou a odchádza o nej uvažovať: „Vy pite smútok z nedotklivých dlaní. / Ja radšej pôjdem, pôjdem do ticha / chviť sa a na tom prijímaní / piť rosu z kalicha.“

Po týchto veršoch zostane nám na perách len otázka: Aký musí byť nádherný Boh, keď dokázal stvoriť básnikom opísanú krásu?

Ján Hudák - náboženský spisovateľ - v knihe reflexií o knihách a ľudoch s názvom Stretnutia, poukázal na povahu umenia a samotného výrazu tvorby: „Umenie (nebudem hovoriť o pravom alebo nepravom, jestvujú len umenie, alebo paumenie), je vo svojej podstate náboženské, zacielené na večnosť. Zvýrazňuje totiž najcelostnejšie základné, bytostné životné prejavy človeka.“ Tieto základné, najcelostnejšie, bytostné a životné prejavy človeka sa pokúša prezentovať vo svojej tvorbe nielen Teodor Križka, ale aj jeho spomínané alter ego Katarína Džunková. I ona potíchu klope a vie, že nie je „lastovička, ani biely psík, ani akékoľvek zatúlané zvieratko, ani čokoľvek z Božej prírody, čo by ho potešilo. Ako by som takým niečím chcela byť, aby som sa mu zapáčila! Koľkokrát chcem byť ľúbezná, čakám pochvalu, koľkokrát vymýšľam kúsok a predstavujem si konečný efekt, ale nikdy sa tak nestane. City sú veľké, vznešené kone, nedajú sa privolať, navadiť. A predsa zvyknem čakať a chcem viesť básne alebo srdce za ruku. Akoby dávno neplatilo, že to ony vedú nás.“

A je to presne tak. Básnika vedie samotná básň, pretože ňou

chce predstaviť niečo, čo je druhým nepredstaviteľné, chce aspoň poodhaliť svoje základné, bytostné životné prejavy, pretože „čo dá svetu / zákonitosť náhod, múdrosť génia? / Cit je objav. Prosto: zrazu je tu. / Je tu ako epidémia.“

Je však láska cit?

Ako ju najlepšie vyjadriť? Ako ju rozosiť do všetkých srdc a pritom nechať si z nej aspoň kúsok? V zbierke Krehkosti chce básnik kričať na plné ústa, ale nie prostredníctvom fyzicky sa šíriaceho zvuku vzduchom. On kričí vo svojom vnútri, ale zároveň chce niečo odhaliť. Chce prísť veci na koreň, dopracovať sa k svojmu vlastnému

ja, k svojmu pocitu lásky, kotviacej na brehoch záhadného mora alebo skôr staničného perónu, ktorý sa zrkadlí ako spojovací moment básní Břeclav a Záhada hlavolamu. „Staničný perón. Medzi koľajami / my dvaja. / Bez objatia. Bez slzy.“ Staré známe postoj, chvíľa, si krásna, už neplatí, odvíja ju rýchlik, ktorý „až nehanebne precízny / vzal mi ju, ako mŕtvym berú z prsta / obrúčku živí bližni... Ublíž mi, // ak chceš, Pane, víťaj sa mi nožom / hlboko v srdci. Sľúb však, ďaleký, / že táto krátka chvíľa v tvojom Božom / kráľovstve trvá dlho, naveky.“ Hľa, symfónia na lásku, ktorá však aj boľí, trápi. Láska prináša do ľudského bytia - povedané veršami Kataríny Džunkovej - aj boj so sebou, ktorý „je na dlhé lakte - / ale slnko, pohodeň grécka náušnica, / - sa smialo, prečo chcem vlastne zápasit.“ Láska, ten kladný citový vzťah, tá vreľá náklonnosť k niekomu alebo k niečomu, stelesnený predmet záujmu. V básni s názvom Delírium - myslím, že nevznikla v akútnom stave zmätenosti s hlbokým zastretím vedomia, aspoň nič z jej hlbokkej myšlienky tomu nenapovedá - autor hlása v jej záverečných veršoch bez obáv: „Kto nemiloval, vždy mu chýba údel, / len s ničotou sám pije na zdravie.“

Vo veršoch Teodora Križku mnohokrát nachádzame okrem motívu lásky aj motív ľudskej pokory. Ten, samozrejme, pramení v hĺbke kresťanskej spirituality človeka, ktorého pýcha a márnosť neovládla natoľko, aby sa obrátil Bohu chrbtom. Táto skutočnosť sa zraží i vo veršoch básne s názvom Menší brat Jóna, kde básnik ďakuje „za dar reči, / za dar, že ľúbiť smiem, / i že sa duši prieči / hanobit' túto zem. // (...) // Keď padám na kolená, / pieseň ma premostí / ku kňazom velebenia, / nie k sluhom márnosti.“ Človek, ktorý sa korí krásu a dokáže ďakovať Bohu nielen v dobrých, ale aj v ťažkých časoch svojho života, podobne ako starozákonná biblická postava Jón, určite vie, čo znamená i sila modlitby. V jej podstate stojí spolupráca človeka a Boha, pretože modlitba sa stáva predovšetkým vyzvaním, a to je úkon viery a da-

rovania sa. Je však chápaná aj ako boj o prítomnosť Boha v srdci a konaní človeka, pričom sa kvalifikuje ako dar Krista. Básnik azda preto sformuloval vo svojej zbierke verše zaznievajúce pod názvom Pokus o (seba)definíciu. V nich „modlím sa básne hriešneho ľudského svedomia. // modlím sa bielu stien, modlím sa ultramarín / sviatočných soklov natretých pred kvetnou nedeľou. / Modlím sa smútok za tebou, i nech sa vysomárím / z mŕtvolne nemých čiar abstraktných pastelov. // No Boh je tichý, tichší než perleť farebnej muchy, / len na krok pristúpi, hanbou ustáté oči mi prikrýva.“

Vo veršoch Kataríny Džunkovej však zaznieva aj protipól k tejto duchovnej činnosti človeka. Veď koľkokrát sme všetci svedkom toho, že dnes namiesto pravej lásky, ľudskej pokory a vyzývania v modlitbe „rýchlo, / šušťia vrecká“ a ľudia spolu „nesedia okolo, šepká stôl / a nezopli ma, vzdychnú dlane, / keď večer na modlitbu krátky bol.“ Koľkokrát dostaneme ešte šancu, možno nám ju ešte dá „hovoriť anjel / a pridala slzu / ako ďalší kvietok / do venčeka z čakaniek.“

Taliansky spisovateľ, esejista, literárny kritik, novelista a básnik Giovanni Papini raz napísal, že „náboženský básnik má osvecovať, viesť, ohrievať, liečiť, zušľachťovať, posväcovať - a preto musí byť s Bohom spojený vrúcnu vierou a čistotou života, nakoľko mu to len jeho slabé sily dovolia...“ Zbierka Krehkosti, vyjadruje svojimi veršami pozoruhodné spojenie dvoch spriaznených duší, upierajúcich svoj zrak k Bohu, ktorý je absolútnou láskou. Cez jeho lásku k nám prezentujú, osvecujú, zušľachťujú a zdá sa, že aj posväcujú prostredníctvom svojich veršov silu lásky, začlenenú do spektra svojich najhlbších túžob: „Kto nehľadá, nemá vietor v hrsti. / Kto neľúbi, nemôže sa sklamať. / Ja si radšej dokrvavím prsty, / aby som smel pocítiť ten zamat.“ Takýmto spôsobom spieva v básni Inakosť Teodor Križka. Odpoveďou sú mu nasledujúce slová Kataríny Džunkovej: „Všetko je len samé prahuntie po svätotžiare. Tak nejako sväté potrebujeme. Duša sa naň rozpačatúva a volá. Nie zo strachu ani z pýchy. Jednoducho to príde, vo vnútri sa pohnú svetadiely - a možno ako keď z ničoho vystrčí ruku na zemský povrch pohorie - natáhuje sa za svätým srdce: „Príď!“ A boľí, všetko boľí. Všetko to, pričom človek predtým jasal - krásu, krásu, všetko je krásu. (...) Napokon sa cítim ako labuť, ktorej zovrelí krídla. Akoby som mala vo vnútri malú bytosť, svedomie, ktoré neposlúcha, nechce sa vliat' do prstov a prezradiť im všetku úprimnosť. Aj vtedy kričím: „Príď!“ Poznám tú sladkosť, ktorá zaplní izbu. Tú dôvernú, keď v jazykoch blčia plamienky. Poznám tú sladkosť, keď je zrazu sparno, ako keby bolo v človeku zas o čosi viac duše.“

A tak, hľa, Krehkosti dvoch spriaznených duší. Tých duší, ktoré si dokážu priznať, ako to vyjadrila v doslove zbierky Katarína Džunková, že „bez Lásky sme takí úbohí.“ Pretože „ako veľmi nás miluješ, Nepopísateľný. Žijeme, keď milujeme.“

Vo svojom povestnom románe Svet na Trasovisku Jozef Cíger-Hronský, niekdajší doživotný správca Matice slovenskej, ktorého ľudská zloba, príznak komunizmu a strata slovenskej štátnej samostatnosti vyhnali na jar roku 1945 do exilu, aby o 15 rokov neskôr zložil svoje kosti v ďalekej Argentíne, napísal myšlienku „Dejiny sa dajú prekrúcať, ale samé nesfalsujú sa nikdy“.

My Slováci nepoznáme vlastné dejiny. Napokon niet sa čo čudovať, veď sme nemali vlastný štát a raz nám ich vykladali v Budapešti, inokedy v Prahe, potom v Berlíne, neskôr v Moskve a teraz prichádzajú úkazy z Bruselu či Štrasburgu. Teraz, keď máme opäť vlastný štát a sme rovnoprávnym členom medzinárodného, predovšetkým európskeho spoločenstva štátov a národov, by sme sa konečne mali pozerať na naše dejiny vlastnými, no otvorenými očami.

Som rád, že v našom obnovenom štáte môže slobodne pôsobiť aj Ústav dejín kresťanstva, ktorý skúma nielen biele miesta, ale aj tabuizované stránky našich národných dejín. A teší ma, že samostatnému Slovensku vyrastá nová generácia historikov, ktorá sa sine ira et studio snaží hľadať pravdu o našej minulosti, tej dávnej, i tej nie tak dávnej.

S výsledkami tejto „novej histórie“ môžeme byť spokojní alebo nespokojní, dôležité však je, že po polstoročnom vedomom a dobrovoľnom, teda hriechom falšovaní našej národnej minulosti turiferarmi červenej posadnutosti slovenská verejnosť dostáva do rúk nové pohľady na „roky, ľudí a udalosti“ - povedané slovami Ilju Erenburga - , ktoré v totalitnom komunistickom štáte geneticky poznačili naše národné spoločenstvo. Pochopiteľne, treba sa vyhnúť opačnému extrému. Nie vždy všetko to, čo je nové, je aj správne a najmä interpretované mravne. A práve tu vidím úskalie „novej histórie“, jej protagonisti hľadajú pravdu, mnohé zjavné skutočnosti však nie vždy vedia spracovať tak, aby zadosťučinili zmyslu našich dejín, kto-

Príhovor Jozefa Rydla pri udeľovaní ceny Ústavu dejín kresťanstva

ZA NAJVÝZNAMNEJŠIE DIELO HISTORICKEJ LITERATÚRY

vydané v uplynulom roku

Ladislavovi Suškovi, autorovi knihy

Das Deutsche Reich und die Slowakische Republik 1938 - 1945

rý vyplýva z filozofie dejín, disciplíny, ktorá je v našich končinách, žiaľ, nepostovanou populúškou. Ale ani tu sa niet čo čudovať, veď pre zakladateľov marxistickej historiografie na Slovensku bol určujúcim len dialektický materializmus, iné myšlienkové prúdy boli nepripustné, ba mocensky likvidované. Uplynulých dvadsať rokov formálnej slobody bohužiaľ nestačilo na to, aby vznikla národná, kresťanstvom inšpirovaná historiografia. Máme síce celú paletu technikov histórie, s titulmi pred menom i za ním, ale historikov opierajúcich sa o národnú, kresťanstvom inšpirovanú filozofiu dejín, v hlavách ktorých by ustavične nerezonoval krpčiarový tón zvráteného totalitného socialistického myslenia, možno spočítať na prstoch jednej ruky. Dovoľujem si vysloviť, že práca historika nespočíva len v meravom diachronickom opise či výpočte faktov, ale má aj synchronickú mravnú dimenziu a morálka je len jedna, tá večná. Ale táto výčitka je skôr rečnícka, pretože „noví historici“, ktorí sa počas svojej formácie nemali možnosť stretnúť s filozofiou dejín, sa s ňou skôr neskôr stretnú, lebo budú musieť svoju prácu svetonázorovo ukotviť.

Po roku 1989, keď sa komunistický mocenský systém ocitol v prepadlisku dejín aj na Slovensku, v slovenskej historiografii, v slovenskej právnej vede, i v mienkotvornom politologickom myslení ešte aj po viac ako polduha desaťročí od obnovenia štátnej samostatnosti Slovenska, pretrvávajú tabu a kliše, ktoré by v právnom,

najmä však pluralitnom štáte nemali pretrvávajúť. Takýmto tabu a kliše je opradený vznik, existencia a zánik prvej Slovenskej republiky, krátku úsek našich dejín, úsek ktorý však netrvalo zavřil emancipačný vývoj Slovákov ako štátotvorného národa, úsek keď sa Slovensko z objektu stalo subjektom medzinárodného práva, pretože nielen pod vplyvom medzinárodnej situácie, ale aj s ohľadom na domáci vývoj, malo odvahu vyhlásiť svoju štátnu samostatnosť.

Podujat' sa napísať niečo o prvej Slovenskej republike vo všeobecnosti a najmä také dielo, akým je vari celoživotný opus Das Deutsche Reich und die Slowakische Republik 1938 - 1945 Ladislava Sušku, slovenského historika pôsobiaceho v Nemecku, a takéto dielo oceniť ako „najvýznamnejšie dielo historickej literatúry vydané v uplynulom roku“ je vec nanajvýš riskantná, pretože ak pred rokom 1989 kánony interpretácie slovenskej histórie mocensky diktovala avantgarda robotníckej triedy, dnes tieto kánony neprestávajú určovať jej pohrobkovia a „laudatores temporis acti“: zastávajú pozície, majú moc i peniaze a sú schopní zlikvidovať akýmkoľvek spôsobom každý hlas, ktorý nie je politicky correct.

Dnešným deformátorom verejnej mienky nekonvenuje, že Slováci boli svojho času vo väčšine zástancami ľudáckej autonomistickej politiky a štátnej samostatnosti Slovenska, prítom nemajú ani poňatia o tom, čo to ľudáctvo vlastne bolo. Ludáctvo, správnejšie

vari ľudovectvu, štátom veľmi dobre platení a štátom vydržovaní historici dodnes nevenovali svoju odbornú pozornosť - veľmi dobre vedia prečo.

Komunizmus poznačil slovenské národné spoločenstvo geneticky až do takej miery, že perversnosť totalitného socialistického režimu trvajúceho takmer pol storočia je „normálna“, šesť rokov prvej Slovenskej republiky je klérofašistických, ba nacistických... Dnešní investigatívni žurnalisti, ale aj nejedni z tzv. profesionálnych historikov i pedagógov - o tzv. politických elitách radšej pomlčím -, dokonca nevedia rozlíšiť ani len to, čo je fašizmus a čo nacizmus, nehovoriac o tom, že nevedia distinguovať ani medzi pojmi „štát“ a „režim“ - štáty a národy ostávajú, režimy a ich pohlavári sa menia...

Prepisovateľov slovenskej histórie bolo i je neúrekom, v Pešti, v Prahe, v Moskve a dnes, žiaľ, i v Bratislave. Či sa to týmto podenkovým prepisovateľom našej minulosti páči, alebo nie, slovenské dejiny tvorili aj národnári, aj centralisti, aj ľudovci, aj komunisti, aj „vápenkari“, aj „mečiarovci“, aj „dzurindovci“, aj „fícovci“, história ukáže a zhodnotí, v čom boli pozitívni a v čom nie.

Ocenené dielo Ladislava Sušku Das Deutsche Reich und die Slowakische Republik 1938 - 1945 mohlo vzniknúť preto, lebo Slovensko je dnes opäť samostatným štátom a jeho autora, hľadača pravdy, viedla práve láska k Pravde. A práve pre túto lásku k Pravde toto dielo oceňuje Ústav dejín kresťanstva na Slovensku, nie štát, akade-

mické, kultúrne, hospodárske, cirkevné či iné mienkotvorné inštitúcie, od ktorých by sa to očakávalo.

Je príznačné pre našu súčasnosť, že toto dielo nevzniklo v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied, ani na pôde Slovenského historického ústavu Matice slovenskej, či na pôde jednej z tridsiatich troch univerzít či vysokých škôl, ktoré dnes na Slovensku prepychovo, zbytočne a neúnosne máme a ktoré sú smutným symbolom devalvácie slovenského školstva, vlastne školstva na Slovensku.

A rovnako príznačné pre našu súčasnosť je tá skutočnosť, že toto dielo mohlo uzrieť tlačiarenský čerň len v skromnom katolíckom vydavateľstve LÚČ, ktoré práve v budúcich dňoch si pripamätuje dvadsaťročnicu svojej existencie. Za dvadsať plodných rokov ponúklo slovenskému čitateľovi nielen vzácne knižné plody kresťanskej, najmä katolíckej spisby, ale aj výnimočné diela slovenskej, kresťanstvom inšpirovanej historiografie a krásnej literatúry.

Keď laureátovi Ceny Ústavu dejín kresťanstva za najvýznamnejšie dielo historickej literatúry vydané v roku 2008 blahoželim, dovoľte mi vyjadriť svoj úprimný obdiv a vďaka jednej osobe, jeho manželke, ktorou je Frau Rita. Len málokto a málokedy si uvedomujeme to, že za každým úspechom jedného muža, či už je historik, spisovateľ, lekár, finančník, športovec, profesor, politik, vedec, otec rodiny, je jeho životná partnerka, manželka, matka jeho detí, - povedané slovami Valentína Beniaka - strážkyňa a ochrankyňa rodinného kozubu, hromozvod i puk vzájomnej lásky.

Dovoľte mi pripomenúť slová, ktoré pápež Ján Pavol II. povedal 2. júna 1980 vo svojom povestnom, na Slovensku dodnes neznámom prejave:

Ma parole finale est celle-ci: Ne cessez pas. Continuez. Continuez toujours.

Moje posledné slovo je nasledovné: Neprestávajúte. Pokračujte aj naďalej. Pokračujte...

Repetitórium z religionistiky I

Religionistika je jedným z vedných odborov, ktorý sa nezaobrá len určitou skupinou informácií. Práve naopak. Zahŕňa široké spektrum poznatkov o náboženstvách, počínajúc ich vznikom, vývojom, šírením a v mnohých prípadoch i zánikom, ale nezostáva len pri historickom pohľade. Skúma tiež náboženstvá po stránke psychickej, sociálnej i kultúrnej. Zaoberá sa však i porovnávaním jednotlivých náboženstiev bez akejkoľvek predchádzajúcej zaujatosti. Je preto veľmi ťažké zosumarizovať také množstvo faktov, informácií a pohľadov do jedného celku, ktorý by bol pochopiteľný a zároveň prehľadný.

Vytvoriť knižnú publikáciu s touto tematikou je zložitá úloha pre kohoľvek, no najmä pre vysokoškolských pedagógov, ktorí musia z množstva informácií vyčleniť podstatu, a tak pomôcť svojim žiakom čo najlepšie pochopiť a porozumieť tomuto odboru. Na Evanjelickej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave sa pedagógovia od začiatku jej vzniku snažili a snažia o čo najlepšie spracovanie poznatkov z poľa religionistiky. Stačí spomenúť len meno profesora Dušana Ondrejoviča a jeho dielo Dejiny náboženstiev z roku 1983, ktorá sa používa ako základná pomôcka pri výučbe predmetov Kapitoly z religionistiky I. a II. Keďže je však snahou fakulty ponúknuť čo najaktuálnejšie a najmodernejšie pohľady z tejto oblasti, je potrebné ne-

ustále sumarizovanie najnovších poznatkov a vydávanie aktuálnych knižných diel. Takéto dielo vyšlo na Katedre filozofie a religionistiky len nedávno, no stojí za ním mnoho rokov práce ThDr. Moniky Zaviš, PhD., ktorá na tejto katedre pôsobí ako odborná asistentka.

Dielom Repetitórium z religionistiky I, ako sa spomínané dielo volá, vzala na seba autorka náročnú úlohu, a to podať nové poznatky, ako aj sprehladniť a skompletizovať veľké množstvo už známych informácií. Tieto čerpala nielen zo zahraničných zdrojov, ale využívala aj poznatky slovenských teológov, ktorí sa venovali religionistike, ako napríklad profesora Karola Gábrisa a profesora Dušana Ondrejoviča. Na prvý pohľad úta knižka v sebe skrýva podnetný materiál pre štúdium religionistiky. Nevenuje sa v nej len teórii religionistiky, ale dokumentuje aj kmeňové, staroveké, svetové i druhotné náboženstvá. Je len samozrejme, že autorka nemohla detailne obsiahnuť túto širokú problematiku ani podrobne opísať konkrétne náboženstvá, avšak toto nebolo ani jej cieľom. Ako sama v úvode tvrdí bolo jej úmyslom sumarizujúcou formou pripraviť študentov na štátnu skúšku z religionistiky, ako aj poskytnúť menej dostupné informácie o daných témach. Toto dielo však nie je určené len pre študentov zaoberajúcich sa religionistikou, či humanitnými vedami s ňou spojenými, ale rovnako je určené aj tým, ktorých tento vedný od-

bor zaujíma. Autorka vo svojom diele používa nenáročný štýl reči, ktorý je pochopiteľný každému, a preto je vhodný aj pre študentov základných, či stredných škôl.

Pri čítaní tejto knihy je na prvý pohľad vidieť, že ThDr. Monika Zaviš, PhD. nechce podávať len holé fakty a poznatky, ale chce sa podeliť o to, čo ju samú nadchýna a od malička zaujíma. Preto informácie, ktoré potrebujú študenti nevyhnutne poznať, dopĺňa rôznymi zaujímavými príbehmi, čo im pomáha lepšie pochopiť dané náboženstvo a zároveň ich to naplnia úžasom nad ich fantáziou. Pre lepšiu názornosť autorka zaradila do svojej knihy tiež obrázky a fotografie, ktoré znázorňujú božstvo, či architektúru daného náboženstva. Taktiež chce svojich študentov a nezávislých čitateľov inšpirovať a podnietiť k samostatnému štúdiu, takže za každou kapitolou sú uvedené použité a odporúčané diela, ktoré si čitateľ môže ešte preštudovať.

Dielo ThDr. Moniky Zaviš, PhD. je prehľadné, jasné a názorné, takže úplne spĺňa kritériá vysokoškolskej učebnice. Z tohto pohľadu sa stane neodmysliteľnou súčasťou študijného materiálu a obohatí doteraz existujúce publikácie z tohto odboru. Vydaním tejto publikácie však práca ThDr. Moniky Zaviš, PhD. nekončí, naopak, autorka momentálne pracuje na pokračovaní svojho knižného diela.

MICHAELA POSCHOVÁ
studentka EBF UK

Pravá láska

Čo je na nej
takeho,
že sa nezopne!
Že nenávisť z dorého
materiálu je!

Dobré slovo

Táto minca všade vyhraje.

Sicitom
a láskou
krytá je.

Robot v železiarstve

Pri pokladni
ráta mince,
starej z lásky
kúpil klince.

Kresba: Andrej Mišanek

Georg Orwell

Tohto roku sa završuje niekoľko významných výročí v dejinách Európy i v dejinách ľudstva. Aj v našich masmédiách sa roku mnohorakým spôsobom pripomenulo výročie pádu Berlínskeho múra a najmä výročie tzv. nežnej revolúcie v Česko-Slovensku. Menej sa už hovorilo o apokalyptických udalostiach roku 1939: o konci Španielskej občianskej vojny a začiatku II. svetovej vojny i o vášnivom ideologickom zápase o dušu človeka, ktorý sprevádzal európsky vývoj vlastne od víťazstva boľševickej revolúcie v Rusku až po pád železnej opony.

Do týchto pohnutých európskych i svetových dejín významne zapadá pozoruhodná literárna udalosť z roku 1949, ktorej 60. výročie sme si pripomenuli tiež tohto roku: vydanie Orwellovho románu *Nineteen Eighty-Four*, ktorý v českom (1991) a slovenskom preklade (Petit Press 2005, Slovart 2009) vyšiel pod názvom „1984“.

Asi to bol dôvod, že 6. novembra t. r. večer po 20.00 hod. Slovenský rozhlas na svojom prvom programe uviedol krátku besedu o tomto Orwellovom diele, ktoré sa stále spolu s románom *Farma zvierat* zaslúžene teší pozornosti vo svete. Až na jedného účinkujúceho, ktorý sám na sebe okúsil komunistické represie, ostatní prejavili veľkú neznalosť dobovej problematiky v širokom európskom kontexte, bez ktorej nemožno ani pochopiť toto výnimočné literárne dielo, s ktorým, ako vidno, slovenská kultúrna verejnosť dodnes nie je úplne oboznámená. „Veľký brat ťa pozoruje,“ píše Orwell r. 1948 a my sme to po februári 1948 takto naozaj pocítili. Od pádu komunistického režimu, ktorý mal trvať na večné časy, uplynulo už obdobie jednej generácie. Preto si treba isté veci z nedávnej minulosti znovu pripomínať. Beseda v rozhlase, venovaná tomuto románu, vyznela rozpačito. Spoznať toto dielo nemožno bez toho, aby sme ho čítali súbežne so spomienkami autora na vlastné pôsobenie ako dobrovoľníka v Španielskej občianskej vojne. Orwellove spomienky a trpké skúsenosti z tohto životného obdobia boli zatiaľ preložené iba do češtiny pod názvom „Hold Katalánsku a Ohľadnutí za Španielskou válkou“ (Praha: Odeon, 1991).

Anglický spisovateľ Georg Orwell (1903-1950), vlastným menom Eric Arthur Blair, si nič nevymýšľal, ale umelecky vynikajúco pretvoril skutočnosť, s ktorou sa po prvýkrát zoznámil ako radový (revolučný) milicionár v jednej z anarchických kolón na aragómskom fronte v prvej fáze Španielskej občianskej vojny (do polovice roku 1937). Do Barcelony prišiel ako publicista a revolučné nadšenie ho vtiahlo do udalostí, ktoré sa ho, mimochodom, ako britského občana netýkali. Bolo to kľúčové obdobie Orwellovho života, keď sa tento socialistický revolučný romantik vydá bojovať na strane republikánskej vlády za revolučné ideály a spravodlivú spoločnosť a celkom náhodou, - vtedy ešte nepoznajúc zložité politické pomery v revolučnom Katalánsku, - vstúpi do bojových oddielov trockistickej POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista).

Ak porovnáme situáciu v Česko-Slovensku v období tzv. národnej a demokratickej revolúcie po skončení II. svetovej vojny a po začlenení našej krajiny do záujmovej sféry Sovietskeho zväzu s revolučnou situáciou v Španiel-

sku po vypuknutí občianskej vojny 18. júla 1936, zistíme rozdiel: u nás všetko prebiehalo v réžii komunistov, šlo o zápas komunistov sovietskeho typu s pravicovými odporcami. Na Slovensku Demokratická strana vo voľbách r. 1946 združovala protikomunistické sily a hoci dosiahla 62-percentné víťazstvo, nič jej to nepomohlo, sféry záujmov boli určené už na Jaltskej konferencii spojencov.

V Španielsku bola podstatne iná situácia. Na prvý pohľad proti sebe stáli pravicoví nacionalisti, podporovaní zvonku najmä Nemeckom a Talianskom a na druhej strane ľavicoví republikáni združení v Ludovom fronte s podporou Sovietskeho zväzu, Mexika a všetkých ľavicových politických síl vo svete vedených Kominternou i mimo nej. Avšak vo vnútri týchto dvoch táborov nebola jednota. Týkalo sa to najmä republikánskeho tábora. Pozície republikánov oslabovali silné konflikty a zápas o vedúce postavenie, a to najmä medzi komunistickou stranou a ostatnými ľavicovými stranami, vrátane protistalinskej trockistic-

spolupráci v tomto procese. Išlo o lídra POUM Andrasa Nina, ktorý odmietol spolupracovať s katmi a po ťažkých tortúrach im vo väzení zomrel. Po ňom bolo vyvrazené prakticky celé vedenie nestalinistických ľavicových strán, odborov a iných organizácií. Neskôr Ludovorepublikánska milícia ovládaná komunistami vykonávala verejne masové popravy, dokonca radových vojakov, ktorých niekto udal pre „nesprávne názory“. V radoch dobrovoľníkov z medzinárodných brigád sa v tomto smere vyznamenal ich veliteľ, predstaviteľ Kominterny, člen politbyra francúzskej komunistickej strany André Marty, ktorému sa pripisuje okolo 500 vrážd. Vlastní interbrigadisti ho prezývali „mäsiar z Albacete“ (Mesto Albacete bolo výcvikovým strediskom interbrigadistov). Dokonca aj komunistom veľmi naklonený Ernest Hemingway ho zostudil vo svojom známom románe „Komu zvoní do hrobu“. Spolu s Walterom Ulbrichtom boli kádrovými a bezpečnostnými veliteľmi medzinárodných brigád.

Winstona Smitha na Ministerstve pravdy, kde sa jeho oddelenie zaoberá „úpravou“ historických dokumentov. Winstonovú prácu je meniť minulosť. (Pamätníkom na pomery v česko-slovenskej historiografii na akademických i vysokoškolských pracoviskách je táto činnosť veľmi povedomá a časovo ani nie tak vzdialená.)

Profesor José Robles v roku 1937 nemohol uniknúť tak, ako sa to podarilo G. Orwellovi, či W. Brandtovi a ďalším. Bol všetkým na očiach. Preto ho v tichosti odstránili a následne vymazali z pamäti. Lenže zabudli na to, že bol dobrým priateľom už vtedy známeho amerického spisovateľa Dos Passosa a ten Roblesovo zmiznutie, na rozdiel od oportunistického Hemingwaya, naplno vykričal. To bol aj dôvod, prečo sa rozšíril s Ernestom Hemingwayom, ktorého naopak komunisti použili na to, aby zdôvodnil Roblesovu smrť ako trest za zradu, „že sa stal fašistickým agentom“. Pravou príčinou jeho smrti bolo, že ako tlmočník už toho vedel priveľa... A vôbec, Stalin všetkých svo-

doby vo svojom románe *Nineteen Eighty-Four* (1984). Medzitým napísal spomienky na španielske dobrodružstvo Hold Katalánsku a Ohľadnutie za Španielskou vojnou so silnými protikomunistickými výhradami a získal nové skúsenosti s celosvetovou sieťou komunistickej internacionály a jej platených agentov v tlačí, umení a vo všetkých formách duchovného pôsobenia. Narazil aj na tvrdý odpor tejto neviditeľnej armády, keď chcel svoje názory vo Veľkej Británii publikovať. Všimol si aj pomery v boľševickom Rusku a opäť sa vracal aj k mechanizmu sovietskej justície a procesov z tridsiatych rokov. Isté je, že z knihy Alexandra Orlova, šéfa NKVD v Španielsku: *The Secret History of Stalin's Crimes*, ktorá vyšla hneď po Stalinovej smrti v r. 1953, Orwell nemohol čerpať. Možno to bolo dobre, vyhol sa tak novodobému mýtu „o Stalinových zločinoch“, keď sa neľudská podstata marxistickej filozofie a leninskej revolučnej praxe začala zužovať a koncentrovať do Stalinových omylov a paranoje. Orwell študoval podstatu systému, preskúmal ho a odhalil jeho desivú podstatu z toho, čo sa dozvedel o červenom terore v sovietskom Rusku, ako aj z toho, čo videl na vlastné oči v Španielsku.

V tejto súvislosti treba poukázať na všemocnú úlohu propagandy, ako ju rozvinuli boľševici a jej sieť rozhodli na celú kontinenty. Už vtedy sa im dalo utlmať a bagatelizovať kruté dôsledky revolučného teroru v Rusku a obmedzovať ich medzinárodný dosah, a to do takej miery, že mohli navodzovať informačnú atmosféru pre svetové publikum, aby verilo tomu, čo oni chceli, a odmietalo ako nevierohodné a prehnané to, čo chceli zakryť pred svetovou verejnosťou.

Darilo sa to poväčšine veľmi úspešne dovtedy, pokiaľ postihnutými v červenom terore boli státisíce a milióny Slovanov: Rusov a Ukrajincov počas občianskej vojny, počas násilnej kolektivizácie a ďalších experimentov sociálneho inžinierstva, ktoré uvádzali do praxe Lenin, Trockij, Bucharin či Sverdlov (vyvraždenie Romanovcov) a ich ďalší súkmeňovci... Až keď Stalin načrel do vlastných radov a začal v 30. rokoch systematickú a veľmi dobre premyslenú kampaň proti vlastným revolučným kádrum v armáde a v bezpečnostných zložkách, počnúc najskôr od ich vodcov, svet spozornel a spozornela aj svetová ľavica v Európe i v Amerike.

Treba povedať, že to isté sa odohralo aj v Španielsku. Aj tu revolúcia uvoľňovala, ako všade na svete, stavidlá pre revolučné nadšenie všetkého druhu a dávala do rúk zbrane revolucionárom najrôznejšieho presvedčenia a charakterov: od Trockého zástancov svetovej revolúcie, cez Bakuninových anarchistov až po Leninových boľševikov sovietskeho typu.

EMIL VONTORČÍK

Orwell a červené Španielsko

jej marxistickej strany POUM a anarchistov zo CNT (Confederación Nacional del Trabajo - Národná konfederácia práce, čiže anarchosyndikalistické odbory) a FAI (Federación Anarquista Ibérica - Ibérijská anarchická federácia). Hoci spočiatku komunistov bolo málo a v parlamente (cortesy) mali iba niekoľko poslancov, za rok ovládli pole a stali sa vedúcou silou v republikánskych radoch, vo vláde i v armáde. Veľkým úspechom komunistov hneď na začiatku bolo podriadenie si ľavicovej mládeže cez fúziu mladých stúpenčov socialistických strán s komunistickou organizáciou do jednotnej JSU (Juventudes Socialistas Unificadas - Zjednotená socialistická mládež) - ozbrojenej organizácie mládeže, ktorú viedol Santiago Carrillo, nazývaný tiež španielsky Lenin. Bojové úspechy jednotiek vedených komunistami (Piaty pluk) ako aj odovzdanie dvoch tretín španielskych zlatých rezerv Sovietskemu zväzu a prisun sovietskych tankov, lietadiel a ostatnej bojovej techniky spôsobilo, že prestíž španielskych i sovietskych komunistov prudko vzrástla. (Zároveň sa však republikáni ocitli vo veľkej závislosti od dodávok zbraní i od rozhodnutí sovietskych komunistov a ich rezidentov v Španielsku.) Preto sa v máji 1937 po dosadení Juana Negrina (zodpovedného za odovzdanie španielskeho zlata Sovietom) za predsedu vlády rozhodli zúčtovať s trockistami a anarchistami aj v Španielsku, predovšetkým v Barcelone, kde mali POUM a anarchisti zo CNT-FAI najsilnejšie pozície, podľa vzoru moskovských procesov, ktoré rozpútal Stalin po smrti Kirova.

Čistky bezprostredne viedol rezident sovietskeho NKVD v republikánskej zóne Alexander Orlov (vlastným menom Lejba Lazarovič Felbin). Začal pohnať na významných anarchických činníkov a sympatizantov s POUM. Spočiatku išlo o tragické „nehody“ a vraždy, spáchané „neznámymi páchatelmi“. Tak zišiel zo sveta pri obrane Madridu známy anarchistický vodca a veliteľ kolóny Buenaventura Durruti. Neskôr už organizovali verejný pohnať a zatýkanie ideologických odporcov a snažili sa zorganizovať verejný proces s trockistami v štýle moskovských procesov. Nedošlo k tomu len preto, že sa nepodarilo hlavného aktéra, obeť pri vyšetrovaní zlomiť a prinútiť k

Práve toto je to obdobie, keď išlo o život aj niektorým prominentným zahraničným dobrovoľníkom. Sem-tam sa podarilo niekomu uniknúť. K nim patrí aj známy nemecký socialista, neskôr primátor západného Berlína a potom kancelár SRN Willy Brandt. Takmer zázrakom sa podarilo uniknúť aj britskému dobrovoľníčkovi, spisovateľovi a publicistovi Georgovi Orwellovi. Avšak nie každý mal šťastie prešmyknúť sa cez sieť, ktorú nastražili príslušníci chekas (názov podľa sovietskej čeky). Ako príklad môžeme uviesť prípad José Roblesa, profesora Univerzity Johna Hopkina v USA, ktorý ako americký dobrovoľník a polyglot bol tlmočníkom pre vedúce kádre republikánov a sovietskych poradcov i emisárov. Naň môžeme priam doslovne použiť formulu z Orwellovej knihy *Rok 1984* - „neoseba“. Keď ho zlikvidovali, vygumovali ho aj z komunistických análov, prestal ako osoba existovať. Toto je praktická ukážka práce hrdinu románu

jich rezidentov, počnúc od vyslancov Antonova-Ovsejenka, Rosenberga, Kagana, až po svojich dvorných novinárov, ako bol Kol'cov, dal po splnení úloh zavraždiť. Zachránil sa jedine Il'ja Erenburg a A. Orlov.

Kým José Robles prehral stávkou o život, jeho priateľovi Dos Passosovi sa predsa len podarilo vrátiť z republikánskeho Španielska živému. Winston S. Churchill vo svojich pamätiach o vojne v Španielsku stručne charakterizuje obdobie teroru v Španielskej občianskej vojne takto: „Komunisti, ktorí sa chopili moci, páchali hromadné chladnokrvné masakry politických protivníkov a bohatých ľudí. Sily podliehajúce generálovi Francovi im to potom vrátili aj s úrokmi. Prirodzene som nebol naklonený komunistom.“

Od prvých skúseností, aké získal Orwell z pobytu v Barcelone a na aragómskom fronte od decembra 1936 do júna 1937 ubehlo vyše desať rokov, kým svoje skúsenosti stvárnil do umeleckej po-

Je pozoruhodné, že zo západných krajín, najmä z Francúzska, potom z Anglicka, Nemecka i zo Spojených štátov sa prihlásilo na tisíce dobrovoľníkov, medzi nimi veľa intelektuálov a spisovateľov. Mohli by sme povedať, že sa tu zleteli revolučne naladení ľavicoví intelektuáli a nespokojenci s existujúcimi spoločenskými pomermi vo svojich krajinách všetkého druhu. Jedným z hlavných spoločných znakov bola túžba po revolučnom dobrodružstve, nespokojnosť s buržoáznu spoločnosťou, najmä s tradičným španielskym katolicizmom. Významnou motiváciou bolo aj finančné zabezpečenie, ktoré poskytovala Kominternu naverbovaným dobrovoľníkom, najmä zo Strednej a Východnej Európy. Navonok ľavicový „červený orchester“, v tej dobe vo svetovom rozsahu najlepšie fungujúci propagandistický nástroj Kominterny, dával tomuto podujatiu šlachetné odobrenie „boja proti fašizmu“. V skutočnosti všetkých, až na malé výnimky, spájala revolučný duch, túžba po revolučnej deštrukcii starého sveta, za slobodu bez hraníc a za umenie novej revolučnej avantgardy (Picasso, Buñuel). Tých istých ľavicových intelektuálov, spisovateľov a umelcov však na druhej strane nemrzelo, že v spálených kláštoroch a chrámoch sa nenávratne strácali kultúrne hodnoty a umelecké skvosty nedozerej ceny!

Veľmi presne to vyjadril na komunistami organizovanom zjazde amerických spisovateľov vtedy veľmi ľavicovo naladený Američan Ernest Hemingway: „Pre každého spisovateľa tu je a ešte dlho bude vojna, do ktorej môže ísť, pokiaľ ju chce študovať.“ Príklad E. Hemingwaya, ako o tom neskôr sám píše, strhol mnohých mladých Američanov, aby sa zúčastnili na tejto revolučnej „rozprave“ našej planéty.

Pokiaľ revolučný teror postihoval španielskych veriacich, najmä katolícke duchovenstvo, „červený orchester“ sa sústreďoval len na zľahčovanie týchto krvavých excesov a na ohováranie zostalej Cirkvi a jej prísluhováčov. Ľavica vo svete opäť spozornela až vtedy, keď sa v máji a júni roku 1937 rozmohli nepokoje a krvavé stretky medzi komunistami a ostatnými ľavicovými stranami a zložkami v katalánskej Barcelone. Až vtedy, keď sa ranenému Orwellovi bolo treba skrývať, aby si zachránil holý život, precitol aj on, W. Brandt, Dos Passos a možno aj E. Hemingway, na ktorom sa to prejavilo až o niekoľko rokov neskôr, keď americkí komunisti začali proti nemu zúrivi kampaň po vydaní románu Komu zvoní do hrubou.

Avšak zmyslom Orwellovho diela je odkaz, ktorý zakódoval do tohto románu, nebol zápas o prostú fyzickú existenciu človeka. Nezostal ani pri snahe upozorniť svet na nebezpečenstvo, ktoré mu hrozí od nekontrolovanej koncentrácie moci. Na to by hádam mohol efektívnejšie využiť svoju publicistickú činnosť. Román Rok 1984 nekončí hepiendom, ani shakespearovsky ladenou smrťou milencov, ba ani fyzickou likvidáciou hrdinu. Hrdina románu Winston Smith nakoniec podľahne a upisuje svoju dušu Veľkému bratovi, o ktorom ani nevieme, či skutočne fyzicky existoval. Román je strhujúcim obrazom zápasu o dušu moderného človeka. V jednom predsa len Orwell predbehol svoju dobu: v predvídaní úlohy vedy a techniky na kontrolu jednotlivca i na masové ovplyvňovanie psychiky obyvateľstva. Zložitú a na pracovné sily náročnú činnosť armády donášačov a udačov plne nahrádza moderná informačná a komunikačná technika. Orwellova kniha nie je teda iba obrazom minulosti, ale práve tak celkom reálnou víziou budúcnosti, víziou o totalnej manipulácii s dušou človeka. Preto nie div, že s Orwellovým dielom sme sa mohli zoznámiť až po novembri 1989. Tento román si treba zaobstaraj aj, a práve, dnes.

Od idealizmu k brutalite

Toto je doklad osobnej cesty a snaha o vysvetlenie, prečo mnohí z nás podľahli sionistickému mýtu a ako ťažko bolo, a ešte stále je, vidieť skutočnú pravdu z druhej strany.

Keď som prišla s rodičmi v roku 1937 do Palestíny, židovská komunita v Palestíne bola maličká. Krajina bola taktiež v krutej a násilnej revolte ako proti britskému vedeniu, tak aj proti novým usadlíkom. Hneď, ako sme pristáli v prístave Haifa, otcovi príbuzní, ktorí nás prišli privítať, nás varovali pred nebezpečnými, zradnými a zaostalými Arabmi, ktorí boli prístavní robotníci. Tieto tety a strýčkovia nás taktiež varovali, že nikdy nemáme zamestnať Araba alebo kúpiť niečo od neho. Zjavne podľa známeho hesla "hebrejská práca pre hebrejského pracovníka". Mama okamžite reagovala: "Táto s nimi chcete žiť v miere?" Táto poznámka však vyvolala skôr súcit opretý o verziu, že reálne správni Židia sú len sionisti.

V tom čase to bola skutočne pravda. Moja rodina z mamej strany bola tak hlboko včlenená do nemeckého spoločenstva, že sionizmus považovala za čosi, čo sa hodí skôr pre chudákov východoeurópskych Židov. Nakoniec aj ona podľahla sionizmu, azda len s trochu väčšou mierou ľudskosti.

Ja som začala školu, učila sa hebrejčinu, ktorú som dovtedy neovládala a snažila sa zapadnúť do spoločnosti. Národné pesničky nezapadli do môjho vedomia rovnako ako škatule Fondu pre Izrael a Fondu pre usadlíkov. Moje sionistické presvedčenie nebolo veľké, vzrástlo až v strednej škole v Haife, keď som dovŕšila vek 13 rokov. Vízia idealistickej budúcnosti o spoločnom podieľaní sa na tvorbe novej vlasti vlastnými rukami nás očarila podobne ako socializmus, ktorý mnohí z nás prijali vo väčšej či menšej miere. Tak sme sa stali prvými pioniermi pri tvorbe kibucov.

Jedným z princípov ľavicovo orientovaných kibucov v tom čase bola myšlienka, že ako jeho členovia vlastnime len toľko zeme, koľko môžeme sami obrobit' bez najatých pracovníkov. Tento ideál je dávno preč, rovnako ako väčšina kibucov, napriek alebo práve pre blahobyť, ktorý získali v rokoch druhej svetovej vojny, čiastočne vďaka štátnym reparačným peniazom z Nemecka a čiastočne z množstva otvorene ukradnutých alebo pôvodne zanedbaných arabskej zeme. Nikto sa nezmienil o fakte, že členom kibucu sa nemôže stať nežid. Časom som pochopila, že izralská zem je len pre Židov.

Málo z nás si v tom čase si uvedomoval, že žijeme v Palestíne a sme teda Palestínčania židovského pôvodu a nazývať túto zem zároveň Izraelom je pri najmenšom protirečivé. Ja som to nevedomovala tiež. Nenastrážilo ma ani členstvo v Hagane, podzemnom hnutí, do ktorého sa vstupovalo pod prisahou, v noci, po tajnej ceremónii na hore Karmel. Verili sme, že sa takto jednoduchšie zbavíme britskej koloniálnej nadvlády. Väčšina z nás bola úplne slepá, aby objavila skrytú agendu a nebezpečenstvo, ktoré sme predstavovali miestnemu ľudu, i keď ten si to plne uvedomoval. Napriek tomu bolo obdobie druhej svetovej vojny obdobím najväčšej vzájomnej tolerancie medzi Arabmi a Židmi.

Na konci vojny napätie medzi Židmi a britskými autoritami narástlo; narastal tlak na povolenie privalu lodí preplnených uprchlíkmi z tábtorov smrti v Európe. Len nedávno sa prevrátila skutočnosť, že väčšina z nich vôbec nechcela ísť do Palestíny, ale často k tomu boli dotlačení veliteľmi Hagany. David Ben-Gurion,

MÚRMÚRMÚR

alebo Hanna Braun: Od idealizmu k brutalite

Nedávno si svet pripomínal 20. výročie zburania Berlinského múru, ktorý delil Nemecko na dve časti, na východnú komunistickú a západnú demokratickú. Všetky komunikačné prostriedky boli plné tejto udalosti už niekoľko týždňov. Toto neustále bombardovanie môjho mozgu ma prinútilo zamyslieť sa. Veď okolo nás je plno rozmanitých múrov. Múry nemilosti, múry separácie, múry peňazí či majetku, múry lahostajnosti atď. Zakaždým, ak nejaká skupina či spoločnosť memyslí na druhých, ale len na seba, vybuduje si okolo seba múr. Nikedy múr fyzický, ale mnohokrát len múr psychický, mentálny. Všetky tieto múry majú jednu spoločnú vlastnosť, sú jednostranné a nielen oddeľujú, ale aj uzavierajú. Berlinský múr rozdeľoval, ale hlavne zatváral. Zatváral východných Nemcov do obrovského komunistického väzenia. Jeden spomedzi posledných vybudovaných múrov je na palestínskom území Izraelom

vybudovaný "ochranný múr". Nuž a posledné udalosti, ktoré riadi sionistické hnutie cez svojho agenta Benjamina Netanjahu v Izraeli a Zajordánskej Palestíne, len potvrdzujú, že tento mentálny múr vo svojej fanatickej, apartheidnej, rasovej segregácii Palestínčanov porušuje všetky ľudské a demokratické princípy.

V tejto súvislosti som si spomenul na článok Hanny Braunovej: *Od idealizmu k brutalite*, ktorý som preložil do slovenčiny. Tu je jeho skrátená verzia. Už len podotýkam, že Hanna Braunová je penzionovaná učiteľka a žije v Londýne. Narodila sa v Nemecku. V roku 1937 spolu s rodičmi emigrovala pred nacistickým teromom do Palestíny. V roku 1958 úplne rozčarovaná izralskou vládou opustila Izrael a usadila sa vo Veľkej Británii.

Tibor Kovalik

šéf palestínskej spoločnosti Yishuv, vyhlásil, že keby bola šanca zachrániť jeden milión židovských detí odsunom do Veľkej Británie, alebo len polovicu transportom do Palestíny, dal by prednosť tej druhej možnosti. Taktiež narastali viac požiadavky na vznik nášho vlastného štátu v Palestíne. Keď sa to nakoniec v roku 1947 uskutočnilo, spôsobilo to obrovské ovácie medzi Židmi, ale zároveň vyvolalo hnev a sklamanie u Arabov. Návrhom vzniku dvoch štátov sa dala Židom viac ako polovica zeme napriek tomu, že predstavovali len 1/6 populácie a vlastnili len 10% Palestíny. Už pred odchodom Britov v máji 1948 nastalo masívne vyhánanie Arabov z dedín a arabské dediny boli vo väčšine do základu zdemolované.

Na konci Vojny za nezávislosť sa zo 700 000 palestínskych Arabov stali utečenci, ktorým nikdy neumožnili návrat do ich domovov. Oveľa väčšie územie, než pôvodne navrhované, bolo vyvlastnené izraelskou obrannou armádou. Tento proces etnických čistiek dodnes pokračuje - termín obranná armáda je na smiech, je to čisto okupačná armáda.

Odvtedy sa udialo mnoho udalostí, ktoré ma začali znepokojovať. V apríli 1948 to bolo vyrazenie obyvateľov Deir Yassin, úplne pokojamilovej dediny neďaleko Jeruzalema. Počas krátkej návštevy Haify v tom istom roku som bola šokovaná skutočnosťou, že väčšina arabskej populácie bola vypudená, vrátane našich susedov. To isté sa udialo v Safade a na mnohých iných miestach. Napriek tomu som po mnoho rokov rovnako ako väčšina Izraelčanov naďalej verila nemilosrdnej propagande, ktorou nás krmili, že v skutočnosti väčšina lokálnej arabskej populácie utiekla napriek záruke, že sa im nič nestane. Leninský termín pre slepo lojálnych nasledovateľov sovietskej ideológie: - slepi idioti - bol perfektným pomenovaním aj pre nás.

Nakoniec začiatkom 50. rokov som si začala uvedomovať úbohé zaobchádzanie s Arabmi, ktorí tu zostali a stali sa cieľom inštitucionalizovaného rasizmu, občanmi druhoradými, nerovnocennými s izraelskými Židmi, a to len a len preto, že neboli Židmi. Táto otvorená nerovnosť pretrváva dodnes. Obyvatelia Izraela sa od narodenia delia na Židov, Arabov alebo Druzov, no len prvá skupina užíva plné práva a výhody. Navyše izraelskí Arabi si nemôžu zakúpiť majetok či pozemok v Izraeli a naopak, veľa ich zeme a mnoho obcí je naďalej vyvlastňovaných. Cieľ tohto štátu je jasný. Čo najmenej Arabov na čo najmenšom území.

Čo sa deje dnes s pokračujúcou okupáciou a expanziou v Zajordánsku a v Gaze, je výsledok presvedčenia, že celý Izrael od Stredozemného mora až

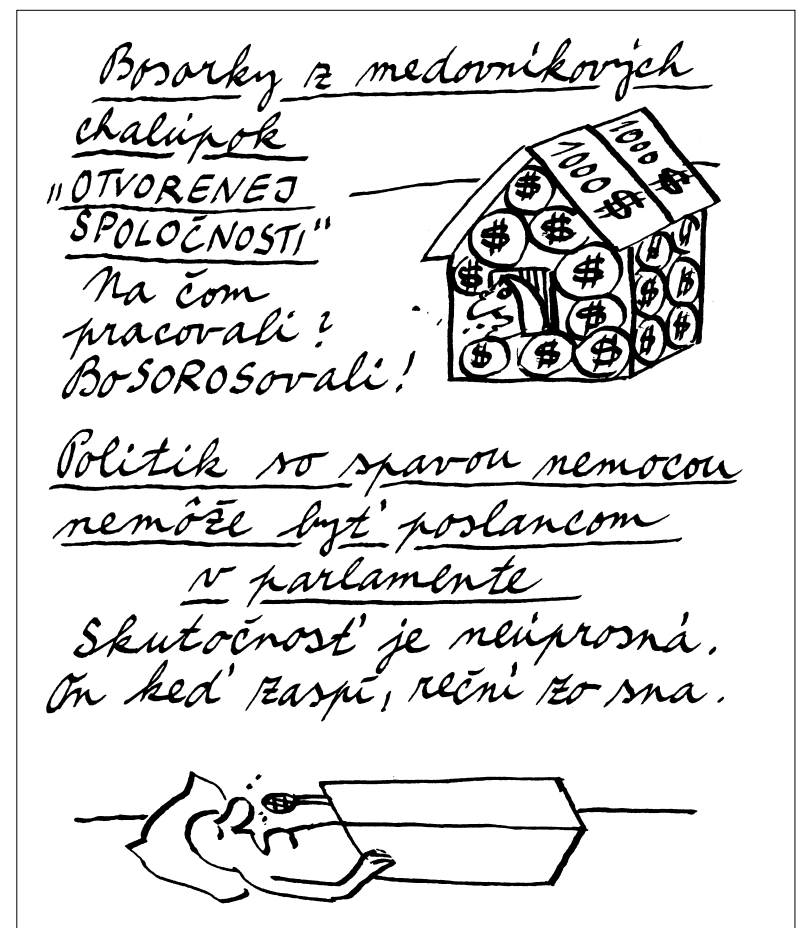
po rieku Jordán patrí jedine Židom. Niektorí predstavitelia tejto viery vychádzajú z náboženských, iní šovinistických, kolonialistických pohľadov. Samotný rok 2000 je dokonalým príkladom. Od tohto roku bolo zrovnaných so zemou viac ako 30 000 domov a vyrúbaných 80 000 olivovníkov, tisíce hektárov sa skonfiškovali kvôli rozširovaniu židovských osád. Táto expanzia, ináč povedané - rasová segregácia, sa dá uskutočniť jedine brutálnou silou. A samozrejme izraelská armáda a polícia terorizujú Palestínčanov takým šokujúcim spôsobom, aký by nebol tolerovaný nijakému inému štátu na svete.

Stalo sa prijateľným zastreliť deti, ponižovať a pokorovať ľudí na nekonečných kontrolných bodoch obklopujúcich palestínske obce a usadlosti. Búranie radov obydli sa stalo kolektívnym trestom. Na mnohých miestach izraelskí vojaci úmyselne obsadzujú strechy domov v palestínskych obciach a sústavne zastrajújú ich majiteľov alebo ich nútia opustiť močenie do ich studní, odhadzujú odpadky na balkóny, píšuc a maľujú vulgarity na steny. Rozbízajú Palestínčanom počítače, nábytok alebo okná. Sama som videla takúto hrubosť v Jeruzaleme, Hebrone a inde. Nosia Dávidove

hviezdy s nápisom Arabi von alebo Smrť Arabom. Pripomína mi to detstvo v Nemecku, len miesto Dávidovej hviezdy násilníci nosili hákový kríž a v postavení Arabov boli Židia.

Napriek tomu Izrael stále tvrdí, že je vlastne obetou, hoci je druhý najväčší výrobca zbraní a má piatu najväčšiu zásobu nukleárnych zbraní na svete. Väčšina Izraelčanov žije v neustálom strachu a nenávisti voči Arabom a zneužíva holocaust skoro vulgárnym spôsobom na obhajobu a ospravedlnenie vlastných ukrutností. Uvážňovaním iných uvážňujú samých seba, napríklad aj samým vybudovaním múru bezpečnosti. To nie je stena bezpečnosti, to je stena čisto apartheidu, rasovej diskriminácie.

Izrael je v hlbokéj morálnej kríze a z môjho hľadiska je z nej len jedno možné a spravodlivé východisko: Uprednostniť ľudské a občianske práva pred právami židovskými. To je možné jedine ak sa sami zbavíme úzkeho a hmlistého pohľadu, ktorý nás stavia nad ostatných, keď budeme schopní akceptovať normálnosť, morálnosť a zmysel pre spravodlivosť. Oslobodiť samých seba a žiť v skutočnej slobode a miere. Musíme prijať ideu o demokratickom a svetskem štáte pre všetkých jeho občanov bez rozdielu.

Kresba: Andrej Mišanek

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. - Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnícka 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík. - Šéfredaktor: Teodor Križka. - Cena jedného čísla je 1,00 € - Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Pressegrosser, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slpost.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s.,

Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O.BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slpost.sk. - Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 - Registračné číslo EV 757/08. - Nevyžiadane rukopisy nevraciamy. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk - www.kultura-fb.sk - Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR - ISSN 1335-3470 (tlačné vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Sloveni mohli pozabudnúť na ich starodávnu (atranskú) Cestu do Neba, čo je len primitívnejším alebo zrozumiteľnejším vyjadrením teologickej transcencie, ale v podobe pečate zachovali si prísahu božiu, že ju raz nájdú. Izrael dostal niekoľko prísah od Boha Jahvah. Najprv to bol Abram, komu ešte v dravido-sumerskom Úre v Mezopotámii Jahvah povedal: „Výjde zo zeme svojej a zo zeme svojho príbuzenstva i z domu svojho otca a idi do zeme, ktorú ti ukážem“ (Gen 12.1). A Abram vzal Sárar, svoju ženu, a vyšli z „Úra Chaldejcov“ (Gen 11.31) v Mezopotámii, „aby išli do zeme Kanaána“ (Gen 12.5). V Kenaáne (čo je správnejšia forma tohto mena) sa Abram, t. j. Muž sľubu (mylné prekladanie ako Vysoký-otec), stal Abrahámom, čiže 'Stánkom sľubu'. Stal sa síce aj otcom-davov, ale to sa neodráža v jeho mene, ako sa často, ale mylné prekladá (Gen 17.5). Sárar sa stala Sárrou, čiže Kňažnou (Gen 17.15).

No časť Abramovho rodu sa zmiešala s miestnymi Červenými Kenaánčanmi (z ktorých neskoršie vzišli Feničania na západe) a zmluvu nedodržiavali.

V snahe zachovať zmluvu Abrahám pred smrťou zaviazal svojho služobníka „prísahou na Hospodina, Boha nebies a Boha zeme, že nevezmeš môjmu synovi [Izákovi] ženy zo dcér Kanaaneja, v ktorého strede bývam“ (Gen 24.3). Najväčšou prísahou, akú kedy biblický Boh Jahvah dal Izraelu, bol však jeho prísľub Mojžišovi a Aaronovi, že im dá slobodu, že ich a ich ľud vyvedie z otroctva v Egypte a že ich zavedie do Kenaánu, ktorého zem im dá navždy (Ex 113.11). Jahvah obnovil zmluvu s Izákovým synom Jakobom. Stalo sa tak, keď Jakob na ceste z Beeršeby („Beersheba“) do obchodnej „zeme synov Orientu,“ zvannej Haran, medzi Kenaánom a Mezopotámiou, prespal pod širým nebom s hlavou na kameni miesto podhlavnika. V noci sa mu snívalo, že tam stál vysoký rebrik siahajúci až do neba a po ňom vystupovali alebo zostupovali Anieli Boha. „A hľa, Hospodin („Jahvah“) stál nad ním a riekol: 'Ja som Hospodin („Jahvah“), Boh Abraháma, tvojho otca, a Boh Izáka; zem na ktorej ležiš, dám tebe a tvojmu semenu“ (Gen 28.13). Keď sa ráno zobudil, Jakob „sa bál a povedal: 'Aké bázeň vyvolávajúce je toto miesto! Toto nie je iné ako dom Boží, a toto je brána nebies'. A Jakob vstal skoro ráno a vzal kameň, ktorý si bol položil pod hlavu, a postavil ho za pamätný stĺp a na jeho vrch nalial oleja. A nazval meno toho miesta Bét-el [Dom Svetla]. Ale prv bolo meno toho miesta Lúz [Svetlo] (Gen 28.17-19).

A tu je náznak, že zdanlivo biblické koncepty 'brány nebeskej' (Haran) ako aj 'cesty do neba' (Poprad) a 'plesá večnej spásy' (Štrbské Pleso) boli v skutočnosti predbiblické a boli známe aj slovenským Horalom.

Cez to všetko, a prehládajúc príkazy otcov, Jakobov brat Ezau si vzal za manželky ženy z Kenaánu a stal sa Edomom, t. j. Červeným (Gen 36.1-43). Jeho potomstvo absorbovalo kultúru dravido-semitských Kenaánecov (Indofinčanov), a dostalo meno Edomejci („Edomites“) alebo Červení, meno, ktoré prišlo do Izraela s pôvodnými dravidskými obchodníkmi. Zmiešani Dravido-semiti, žijúci v hornatej časti zeme, sa vtedy už volali „Hori“, „Chori“ alebo „Horites“, čo nám pripomína Horitae, Oritae, alebo Oraitu v dravidskom Balučistane ako aj slovenských Horalov (Horniakov). Je povšimnutiahodné, že zatiaľ čo kenaánskych Hori-ov viedli a spravovali kniežatá zvané sar, vodcami slovenských Horalov boli kniežatá s titulom cár, z čoho sa vyvinul titul cár aj cisár. Zdrojom titulu cár/sár celkom určite nebol rímsky Caesar, ako sa často argumentuje s dôsledkom, že sa história slovenských cisarov kráti až na smiešnych 500 rokov. Dravidský koreň sar je odvodený od slovesa sér 'zhromaždiť, spojiť' a seri 'dedina', čo bola základná jednotka

vlády Dravidov. Tento koreň sa objavuje v tamilskom i sanskritskom sarkar 'vláda', v titule keralských kráľov šeran, v hindskom sarddar 'náčelník, vodca, šef', v egyptskom slove seru 'princ' a v hauskom sarkin 'kráľ' (pl. sarakuna) ako aj v ruskom šar zemli.

A z toho je zrejme, že Sloveni mali cára skôr než Izrael obdržal titul sar pre miestnych vodcov od semitizovaných dravidských Kenaánecov. Obdržali ho priamo od dravidských prospektorov v Uhroch.

Evidencia tohto druhu viedla niektorých bádateľov k záveru, že Dravidi pochádzali z oblasti Stredozemného mora, ale to sa dokázať nedá.

Dravidské pojmy aj kultúrne a náboženské prvky zjavne dravidského pôvodu, ktoré Sloveni majú a mali po tisícročia, priniesli k nám dravidskí obchodníci. Tak slovenské 'temeno' pre 'vrchnú časť hlavy' je príbuzným slova temenos, ktoré v dravidskom Úre v Mezopotámii popisovalo 'vrchnú časť chrá-

CYRIL A. HROMNÍK

Sloveni na prahu spásy II.

„Pečať“ spásy alebo „pesah“: čo bolo prv?

mu' mesačného boha známeho pod menami Sin a Nannar. Jeho pôvod je v tamilských slovách te pre 'boha' a menpre 'vrchnú časť' alebo 'nebeský svet'. Takže úrske Temenos, grécke temenos (??μ???) aj slovenské 'temeno' doslova znamenajú 'nebeský svet boha,' čo Zigurat v Úre aj temeno hlavy na Slovensku bezpochybné reprezentovali. V Indickom myslení hlava človeka bola vždy chápaná ako chrám alebo príbytok Boha. Preto ju Židia pokrývajú čiapočkou zvanou kipa u ortodoxných a jarmluka u aškenázkých Židov. Obe slová sú rovnako dravidského pôvodu. Nosí ju aj pápež ako aj kardináli, arcibiskupi a biskupi pod názvom zucchetu. Lenže toto slovo, vraj odvodené od talianskeho zucca pre tekvicu, zdá sa, už nemá žiadne spojenie s predkresťanskou dobou. Skutočným prameňom je Tamilské slovo šúšakam pre 'znak' alebo 'symbol' nebeského sveta.

Rod Abrahámov, Izákov a Jákovov v Kenaáne nepretrval a neúrodá, hlad a bieda vyhnali budúci Izrael (národ takto pomenovaný až v Egypte) z Kenaánu do Egypta, kde sa izraelský národ (Gen 46.8) rozmnožil natľo, až prevýšil počet Egyptanov a ohrozoval ich panstvo. Preto Faraón (snáď Rameses II, 1279-1213 pr. Kr., z 18. dynastie) ich podrobil núteným prácam, dúfajúc, že sa tým ich počet zredukujú. Stal sa pravý opak. Izraeliti sa pod vedením Mojžiša začali dožadovať slobody. Faraón túto požiadavku odmietol, ale Boh Jahvah vyhlásil Izrael za svojho „prvorodeného“ (Ex 4.23) a na 430. výročie ich vstupu do Egypta Izraelitov závažne previedol cez more a dal im slobodu (Ex 12.40).

Ešte pred odchodom Jahvah spečatil zmluvu s Izraelom: „A túto vec [zmluvu] budete dodržiavať ako dekrét, a budete to ustanovením tebe i tvojím synom až naveky. A stane sa, keď vojdete do zeme, ktorú vám Jahvah prisľúbil, že budete zachovávať tento rituál,“ zvaný Pesach (Ex 12.24-25). Jahvah definoval Pesach takto (ex 12.2,5): Mesiac Abib (alebo apap v egyptčine, epifí v koptčine v zmysle prvý alebo počiatkový, epifí v angličtine), v poexilovej dobe zvaný Nisan a zhodný s dnešným marcom-aprílom, bude „prvým z mesiacov v roku“ (Ex 13.4; 12. 2; 23.15; De 16.1-2). (Dnes okrem sakrálneho kalendára Židov, na rozdiel od svetského, je tento mesiac prvý v roku len v kalendároch Tamilcov a iných Dravidov, z jazyka

ktorých aj vzišlo egyptské slovo abib a koptské epifí: z tamiského ibbal v zmysle 'po tom' ('after this'), 'na počiatku', 'po vydaní mladého', čiže na počiatku roku.) Na desiaty deň tohto mesiaca muž každej rodiny vyberie jedného jednorodného barana alebo capa (Ex 12.3) a na štrnásty deň v mesiaci, tzn. na plný mesiac, ho zarezá (Ex 12. 6). Mäso opečené na ohni sa potom behom noci zje celou rodinou, a „to je pesach na počesť Jahvah“ (Ex 12.25). Pesach teda mal byť potvrdením ľudu izraelskému, že Jahvah svoj sľub a prísahu jemu danú splnil. Potvrďuje to aj kapitola 13, kde sa hovorí, že ustanovenie (pesach) sa bude dodržiavať na znak splnenia prísahy danej Jahvahom, že vyvedie Izrael z Egypta a privedie ho do Kenaánu (Ex 13. 8-11). Pesach bol zjavne znak splnenia prísahy. Avšak v hebrejčine je etymológia slova pesach „neznáma“, pretože Pesach Židia oslavovali už v Egypte a teda ide o slovo i sviatok z predizraelskej doby. Anglický preklad „passover“, 'prejsť po-

mená 'splniť prísahu'. S týmto významom sa slovo pesu používa dodnes v južnej Indii, ale v Izraeli, napriek obrovským štúdiám biblických textov, sa jeho význam stratil. Zachovala sa len pastierska tradícia osláv rituálu príchodu jari, ktorý sa konal na prvý plný mesiac po jarnej rovnodennosti. K nemu sa pripojila tradícia úteku Izraela z Egypta a takto skombinovaný rituál sa spečatil menom Pesach bez toho, aby sa vedelo, že pesach je ozajstnou pečatou potvrdzujúcou splnenie prísahy danej Bohom Jahvah Izraelu.

Slovo pesach, v jeho homonymnej forme a pôvodnom význame, sa však zachovalo v slovenskom slove 'pečať'.

Pečať je to, čo naplňuje sľub alebo prísahu a 'spečatiť' znamená 'dať konečnú platnosť' sľubu alebo prísahy. Žiadny filológ slovenčiny i slovanských jazykov túto etymológiu slova 'pečať' zatiaľ neobjavil.

Ale pocit, že slovo pečať prišlo k nám „z východu,“ nie je nový. Slovo

známy ako sv. Jerome (narodený r. 348 v Stridone, Dalmácia, umrel v Bethleheme r. 420). V ním revidovanom a znovu preloženom texte Starého a Nového Zákona (404 po Kr.), známom pod názvom Vulgata editio (anglicky Vulgate), Hieronymus adaptoval hebrejské Pesach a grécke Páscha na latinské „Phase“ v zmysle latinského slova „transitus“, ktoré znamená 'prejdenie' (passover), 'prekročenie' (pass beyond), ale aj 'premenenie sa na' (angl. changing into), a 'vymknutie sa zmyslovému poňatiu', čiže transcenciu (angl. transcendence). Ktorý z týchto významov mal Hieronymus na mysli, nie je hneď zjavné, ale vo svetle súvisiacej evidencie zrejme ten posledný, 'nadzmyslovosť' alebo 'transcendencia'. Potvrďuje to jeden zo starých textov latinskej Biblie, vydaný v Ríme roku 1543 pod titulom Biblia Sacro-Sancta. V ňom sa Hieronymov termín „Paesa“ (pôvodne Phase) podáva s vysvetlením takto: „Paesa* (*Pasa, transitus vel praeteritio...) hoc Domino,“ čiže Pasa, v zmysle 'premenenie sa' alebo 'transcendencia Pána.' Na toto chápanie ho zrejme naviedol židovský historik I. storočia po Kr. Josephus Flavius (39-95 po Kr.), ktorý vo svojom druhom veľkom diele Židovská archeológia, preložené do angličtiny ako Jewish Antiquities) vysvetlil biblické slovo Páscha gréckym slovom ypervasia s významom 'transcendovať', ale aj, a to prozaickejšie, 'prejsť ponad' (anglicky to transcend alebo to pass over). Toho druhého, prozaického významu, ktorý Josephus na mysli nemal, sa chopili niektorí prekladatelia neskoršej doby, vrátane Tindala, nepochopiac, že nešlo o prelet anjela krvou označené dvere židovských domov v Egypte (ako sa dnes často vysvetľuje), ale, ako to pochopil sv. Jerome, o starodávny, predegyptský rituál obnovenia transcendentálneho vzťahu Boha Stvoriteľa s jeho ľudom na zemi. Pritom prehliadli jeho, v tomto kontexte správnejší, význam, potvrdený synonymom yperveno, s významom 'transcendovať', ktorý mal na mysli Josephus. Väčšina prekladateľov, ktorí o vyššie uvedenom preklade pochybovali, vyriešila problém tak, že ponechala aj v preklade pôvodné slovo Páscha (v jeho rôznych jazykových obdohách) bez prekladu.

O zámysle Josephusa by však nemalo byť pochybnosti, pretože v nasledujúcej podradnej vete on sám vysvetlil, že „sviatku Pascha sa hovorí 'Transcendencia', lebo v tento deň Boh transcendoval (čiže zostúpil z nebies) k svojmu ľudu a pliahou postihol Egyptanov.“

Tento význam je do dnes zachovaný v liturgii katolíckej svätej omše, ktorá je pripomienkovým rituálom Ježišovej pesachovej večere s apoštolmi, „večere Pána“ (Coena Domini) na zelený štvrtok pred ukrižovaním, zvannej eucharistia. V nej sa naplnili slová prorokov Starého Zákona a spečatili sa slová a sľuby Ježiša Krista. „Toto čítte na moju pamiatku,“ povedal Ježiš svojim učeníkom a tak ustanovil omšu svätú. Rituálnym srdcom sv. omše je mysteriózne 'premenenie' chleba a vína na telo a krv Kristovu, ktoré symbolizuje Ježišove umučenie a jeho slávne zmŕtvychvstanie, čiže jeho transcenciu z ľudskej podoby na božskú, z pozemského života na život večný. Tomu sa síce hovorí tajomstvo viery, ale ide tu len o pochopiteľnú, znovuvzkriesenú transcendentálnu jednotu medzi nebom a zemou, a medzi živými pozemšťanmi a večným a nekonečným Bohom (vrátane spasených zosnulých nebesťanov), ktorú prerušil prvý hriech spáchaný Adamom a Evou v Raji. Túto jednotu znovuvzkriesil Ježiš Kristus svojou transcenciou, keď „vstúpil do neba, [kde] sedí po pravici Otca, a zasa príde v sláve súdiť živých i mŕtvych,“ ako to odriekajú katolíci vo Vyznaní viery (Krédó). Preto sa vyvrcholeniu sv. omše, prijímaniu, hovorí communio alebo societas v latinčine a communion v angličtine, čo znamená 'spoločné požívanie (tela Kristovho)'. Zrejme tak tomu rozumela Katolícka cirkev v prvých storočiach jej existencie, keď zvolila názov misa pre rituál eucharistie.

Nad tým je treba sa pozastaviť.

V skutočnosti na preklad biblického, ale v hebrejčine nezrozumiteľného slova Pesach a gréckeho slova Páscha slovom v zmysle anglického slova passover (po slovensky 'prejdenie' alebo 'prekročenie') neprišiel William Tyndale alebo Tindal (c. 1492-1536), ale Dalmatínek (teda rodokmeňom severopannónskym Slovesom príbuzný), Eusebius Hieronymus,